

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH
BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**MOTIVY VÁLKY V DÍLE J. WEISSE, R. WEINERA
A F. ŠRÁMKA**

Vedoucí práce: prof. PaedDr. Vladimír Papoušek, CSc.

Autor práce: **Dana Štěpánková**

Studijní obor: Český jazyk a literatura, Společenské vědy se zaměřením na vzdělání

Ročník: 3. ročník

2013

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1988 SB. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses. cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 20. dubna 2013

.....
Dana Štěpánková

Na úplném počátku mé cesty za pedagogickým vzděláním stála má rodina, které nyní patří velký dík. Především bych však ráda poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce prof. PaedDr. Vladimíru Papouškovi, Csc. za cenné rady, připomínky a metodické vedení mé práce.

Název práce: **Motivy války v díle J. Weisse, R. Wenera a F. Šrámka**

Autor: *Dana Štěpánková*

Katedra: *Katedra českého jazyka a literatury*

Vedoucí bakalářské práce: *prof. PaedDr. Vladimír Papoušek, CSc.*

Abstrakt:

Tato bakalářská práce zpracovává motivy války v díle J. Weisse, R. Weinera a F. Šrámka. Zahrnuje stručný historický kontext první světové války, přehled literární tvorby českých a světových autorů s válečnou tematikou, životopisy jednotlivých autorů. Práce se dále věnuje interpretaci válečných motivů v povídkách Barák smrti, Lítice a Žasnoucí voják. V závěru práce následuje stručné srovnání analyzovaných děl.

Title of thesis: **Motif's of War in the Work of J. Weiss, R. Weiner and F. Šrámek**

Autor: *Dana Štěpánková*

Department: *Department of Bohemian Studies and Literature*

Supervisor: *prof. PaedDr. Vladimír Papoušek, CSc.*

Abstract:

This Bachelor's thesis is focused on motifs of war in the work of J. Weiss, R. Weiner and F. Šrámek. It presents history of the First World War, basic characteristics of the literary movement with war topics of Czech and international writers, author's biography. This thesis is concerned with the interpretation of war motifs in stories „Barák smrti“(The building of death), „Lítice“and „Žasnoucí voják“(The astonished soldier). The conclusion is followed by a brief comparison of the analyzed works.

Obsah

1.	ÚVOD	8
2.	HISTORICKÝ KONTEXT PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY	10
3.	OHLAS VÁLKY V LITERATUŘE	13
3.1.	PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA V ČESKÉ LITERATUŘE	13
3.1.1.	OFICIÁLNÍ SITUACE	13
3.1.2.	LITERÁRNÍ PROUDY A SMĚRY	15
3.1.3.	PŘEDSTAVITELÉ ČESKÉ LITERATURY A JEJÍ TENDENCE	16
3.2.	PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA V ZAHRANIČNÍ LITERATUŘE	19
4.	JAN WEISS	21
4.1.	ŽIVOTOPIS JANA WEISSE.....	21
4.2.	DÍLO JANA WEISSE	22
4.3.	ANALÝZA DÍLA S VÁLEČNOU TÉMATIKOU - BARÁK SMRTI	23
4.3.1.	ZÁVĚREČNÉ SHRNUÍ SBÍRKY	28
5.	RICHARD WEINER	30
5.1.	ŽIVOTOPIS RICHARDA WEINERA.....	30
5.2.	DÍLO RICHARDA WEINERA	31
5.3.	ANALÝZA DÍLA S VÁLEČNOU TÉMATIKOU – LÍTICE.....	33
5.3.1.	ZÁVĚREČNÉ SHRNUÍ SBÍRKY	37
6.	FRÁŇA ŠRÁMEK.....	38
6.1.	ŽIVOTOPIS FRÁŇI ŠRÁMKA	38
6.2.	DÍLO FRÁŇI ŠRÁMKA	40
6.3.	ANALÝZA DÍLA S VÁLEČNOU TÉMATIKOU – Žasnoucí voják	42
6.3.1.	ZÁVĚREČNÉ SHNUTÍ SBÍRKY.....	46
7.	ZÁVĚR.....	48
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ:	52

„Žádná válka se bez vojska nedá vyhrát, národ o svou svobodu musí také vždy bojovat...

Vojsko pro nás všechny musí být předmětem veškeré péče.

Vojsko je prvním nositelem praporu odboje,

vojsko je hlavním výrazem touhy a vůle národa po svobodě,

vojsko je prvním a hlavním symbolem státní suverenity a svobody.“

(Edvard Beneš)

1. ÚVOD

Začátkem minulého století byly naše země součástí rakouskouherské monarchie. Celkem poklidné žití však narušil válečný konflikt. První světová válka znamenala zlom v celém národě. Byla to nečekaná událost, která postihla veškeré obyvatelstvo. Její následky byly ničivé, cena za její rozpoutání a účast na bojištích byla příliš vysoká. Mnoho vojáků padlo, jiní se vrátili fyzicky či psychicky poznamenáni.

Chceme-li se zabývat obrazem této historické etapy v dílech vybraných autorů, je dle mého názoru nesmírně důležité si tento úsek lidských dějin přiblížit, a to v historickém kontextu. První kapitola se zaměří na stručný nástin válečných událostí let 1914 - 1918. Nebude to sáhodlouhý popis, neboť o válce, jejím průběhu a důsledcích existuje mnoho publikací, které nám mohou vylíčit každou fázi tohoto nelidského konfliktu. Kapitola by měla posloužit k oživení minulosti a dopomoci nám k lepší analýze interpretovaných děl.

Úkolem mé bakalářské práce není detailní popis historie války, ale představení první světové války v beletristických obrazech české literatury. Na základě analýzy tří vybraných děl od významných českých autorů, zabývajících se tímto tématem, se pokusím zachytit fenomén války v jejím literárním ztvárnění. Důraz celé práce je kladen na hlavní motivy děl a způsob, jakým autoři vyjadřují prostřednictvím svého vyprávění svůj úsudek nad válečným děním. Interpretace děl Jana Weisse, Richarda Weinera a Fráni Šrámka nám má na základě porovnání strategie reprezentace války a válečného utrpení objasnit situaci z hlediska prožívajícího subjektu.

Ve druhé velice klíčové kapitole se budu zabývat a zkoumat dobovou produkci s tematikou první světové války, a to jak s přihlédnutím na českou, tak i na zahraniční tvorbu. Zde se pokusím popsat nejvýraznější české a světové představitele, kteří se tímto tématem zabývali. Důležité bude si povšimnout, zda uvedení autoři měli nějakou vlastní zkušenost s ozbrojeným konfliktem první poloviny 20. století, která jim mohla být inspirací k napsání jejich výtvorů reagujících na válečné události. Majorita spisovatelů, zabývajících se takovým obsahovým zaměřením, ve skutečnosti většinou opravdu měla zkušenost s touto smutnou a nelidskou historií. Byli do ní aktivně zapojeni. Přesvědčit se o tomto tvrzení můžeme i díky spisovatelům, které jsem si vybrala a budu rozebírat v této práci. Všichni tři autoři mají bohaté zkušenosti s válečným běsněním. Absolvování nucených krutých dnů na frontách bylo většinou

strastiplnou událostí, kterou autoři ihned po válce znázorňovali ve svých dílech, ať už v prozaických, poetických či dramatických. Jan Weiss, který prošel ruskou a italskou frontou a navíc dvěma zajateckými tábory, Richard Weiner absolvující vojenskou službu na srbsko-bosenská hranici, poté na srbské frontě, což nakonec vedlo až k nervovému zhroucení, či Fráňa Šrámek, který musel narukovat nejdříve na ruskou, italskou a posléze i rumunskou frontu – ti všichni dokládají, čím čeští spisovatelé museli projít. Obdobná situace byla i v zahraničí. Zde se pokusím jmenovat pouze ty nejdůležitější spisovatele, za které v daném případě považuji H. Barbusse, E. M. Remarquu a E. Hemingwaye.

Další nemálo významnou kapitolou bude oddíl zaměřující se na nejzákladnější životopisná data vybraných literátů – Jana Weisse, Richarda Weinera a Fráni Šrámka. Jedná se o výrazné představitele 1. poloviny 20. století. Důležitými rysy objevujícími se v jejich tvorbě je vitalismus, který se rozvíjí ihned po první světové válce. Reaguje na utrpení vojáků a oslavuje maličkosti. Tento směr se prosazuje zejména u Fráni Šrámka. Naproti tomu ve Weissově a Weinerově spisovatelském nadání se uplatňuje expresionismus vyjadřující obavu o osud člověka a zachycující duševní pocity jedince. Pododdílem bude sekce zaměřující se na literární bohatství těchto autorů. Pokusím se komplexně popsat veškerou tvorbu, kterou během života vytvořili.

Po úvodní teoretické pasáži bude následovat za každým medailonkem a tvorbou autora praktická část, analýza samotných klíčových textů, za které v daném případě považuji sbírku povídek Jana Weisse Barák smrti, dále od Richarda Weinera povídkový cyklus Lítice a od Fráni Šrámka povídkovou knihu Žasnoucí voják. Při analýze těchto textů se budu věnovat jednak souvislostmi vzniku díla, zejména však stěžejními motivy, které dané knihy nejvíce vystihuje (v našem případě je to právě reprezentace války v jednotlivých dílech).

Závěrečná část mé práce by poté měla na základě provedených komparací zodpovědět otázku, jakým způsobem byla první světová válka prezentována českými autory a jak autoři svou narativní konstrukcí smýšlejí nad válečným děním, které postihlo nejen jejich zemi, ale také celý svět.

2. HISTORICKÝ KONTEXT PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY

Zrozující se nedůvěra a válečné napětí mezi státy vznikalo ze starých, ale také nových evropských sporů. Vojenská moc se začala jevit jako nejlepší způsob, jak se prosadit v mezinárodní soutěži. Jednotlivé státy se ucházely a zápasily o sféru vlivu, svět se mocensky rozdělil mezi ty nejsilnější. Nedůvěra a touha po moci nakonec rozdělila i tyto nejmocnější státy na dva nepřátelené tábory. Velká Británie, Francie a Rusko vytvořily na jedné straně silný blok velmocí – tzv. Trojdohodu. Proti nim se formovalo podobné politické a vojenské uskupení tzv. Dvojspolek, který vytvořilo militaristické Německo společně s Rakousko-Uherskem. Tyto dva státy dlouho nezůstaly samotné, Dvojspolek se záhy rozrostl v tzv. Trojspolek, a to díky spoluúčasti Itálie. Ta nakonec vystoupila a její místo převzalo Turecko.

Napětí mezi jednotlivými státy vrcholilo, čekalo se už jen na vhodnou záminku, která by se stala signálem pro vypuknutí celoevropského konfliktu. Stal se jím sarajevský atentát, který byl spáchán na rakouského arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este. Při tomto útoku byl následník trůnu zavražděn. Společně s ním byla zabita i jeho choť Žofie Chotková. Atentátníkem byl srbský nacionalista Gavrilo Princip, člen tajné revoluční organizace Mladá Bosna. Vídeň odmítla veškeré řešení ze vzniklé krize a 28. června 1914 vyhlásila Srbsku ultimátum. Rakousko-Uhersko bylo natolik rozhořčeno, že i přes vstřícnost Srbů tuto situaci vyřešit, o měsíc později vyhlásilo jejich království válku. Následovala mobilizace a vstup nepřátelených států do války.

Bojovalo se celkem na třech frontách: na západní (Francie + Velká Británie + Belgie x Německo); východní (Německo + Rakousko-Uhersko x Rusko) a jižní (Rakousko-Uhersko x Srbsko). V květnu 1915 pak vzniká ještě čtvrtá, tzv. rakousko-italská fronta (Rakousko-Uhersko+ Itálie + Německo x Francie + Velká Británie).

Boje začaly na západní frontě. Německo se zde pokusilo realizovat plán bleskové války – tzv. Schieffenův plán, který předpokládal ukončení bojů do dvou měsíců s cílem urovnat staré spory. Německo se snažilo nejdříve vyřadit Francii, proto porušili neutralitu Belgie. Británie se začala cítit ohrožená, proto vyhlásila válku Německu. Německé vojsko bylo zastaveno až na řece Marně a nastala zákopová válka, kdy se oba protivníci prakticky nehnuli ze svého místa – obě strany měly totiž poměrně stejně vyrovnané síly. Nejvýznamnější bojem se stává bitva u Ypru, což bylo belgické městečko, u kterého Němci poprvé použili otravný plyn.

S vysokými ztrátami prohrávalo Rakousko-Uhersko skoro každou bitvu. Německý plán bleskové války se tak zhroutil. Na východní frontě přišlo dokonce o podstatnou část Haliče. Srbsko tak bylo poraženo až díky pomoci německé armády na podzim 1915. To však pro Rakousko-Uhersko neznamenal výhru. Začala ji sužovat a vyčerpávat nově otevřená fronta rakousko-italská (Itálie vstupuje do války na straně dohody za slib území na Balkáně).

V roce 1916 probíhaly nejtěžší boje na západní frontě – bitva u Verdunu a na řece Sommě. Německá armáda se pokusila o dobytí strategicky významné pevnosti Verdunu. Zde boje probíhaly skoro až do konce roku. Ne nadarmo se této bitvě říká tzv. Verdunský mlýnek na maso – výsledkem totiž byly obrovské ztráty na obou stranách. Anglie a Francie zahájila protiútok na Sommě, aby odlehčily Verdunu – ten byl nakonec uhájen, ale ani jedna z těchto bitev válku nerozhodla.

Téhož roku vstupuje do války i Rumunsko, a to na straně dohody – to však bylo poraženo.

V Rakousko-Uhersku umírá František Josef I. a na jeho místo nastupuje Karel I. Ten zahajuje tajná jednání s dohodou o separátním míru bez vědomí Německa. Jednání byla však odhalena, což vyvolalo skandál, a Německo tak požadovalo ještě větší připoutání k Rakousku-Uhersku.

Rok 1917 pak přinesl řadu přelomových situací. Do války přistupuje na straně dohody Řecko. Byla rozpoutána válka v koloniích a na mořích. Nejdříve vyhlásilo Německo (rozčilené anglickou bloádou) neomezenou ponorkovou válku. „*V důsledku potopení britského parníku Louisitania, kde zahynulo mnoho amerických občanů, vstoupily v dubnu 1917 do války i Spojené státy americké.*“¹

Katastrofální důsledky pro postavení Dohody měla i ruská tzv. říjnová revoluce. Moci se chopili bolševici, kteří zahájili v Brestu Litevském mírová jednání s Německem, Rakousko-Uherskem, Tureckem a Bulharskem. Podepsáním tohoto příměří tak de facto skončily boje na východní frontě, kdy Rusko tak vystoupilo definitivně z války.

První světová válka byla rozhodnuta v roce 1918. Americký prezident Wilson vyhlásil tzv. 14 bodů pro ukončení války – tzv. Wilsonova doktrína. Celková vyčerpanost, nedostatek surovin a nástup nových „čerstvých“ amerických sil, které do války vstoupily po boku Velké Británie a Francie roku 1917, válečnou situaci brzy

¹ VEBER, Václav a Ivan ŠEDIVÝ: *Dějiny Rakouska: pokus o komparaci*, s. 469

obrátily. Němci byli vytlačeni z okupovaných zemí, Bulharsko po ofenzivě na Balkáně bylo donuceno kapitulovat, koncem října 1918 Turecko požádalo o příměří.

Válka formálně skončila dnem, kdy Německo podepsalo příměří, kde oficiálně přiznalo svou porážku. Stalo se tak 11. listopadu 1918, kdy od 11 hodin zavládl na všech frontách klid a mír. Nejstrašnější událost, kterou dosud historie poznala, tak patřila minulosti.

Poválečné uspořádání poměrů řešila tzv. Pařížská mírová konference probíhající v letech 1919 - 1920. Hlavní slovo mělo pět vítězných mocností – Francie, Velká Británie, USA, Itálie a Japonsko. Na straně poražených tak stála naše monarchie, dále Německé císařství, Osmanská říše a Bulharské carství. Byly předány mírové podmínky Německu, které tak ztratilo 1/3 svého území. Bylo označeno za viníka války a byly mu uloženy vysoké reparace. „*Hlavní mírová smlouva, s Německem, byla podepsána 28. června 1919 ve Versailles. Rakousko se mírové smlouvě podvolilo 1919 v Neuilly, Maďarsko 4. června 1920 v Trianonu. Turecko ji podepsalo 10. srpna 1920 v Sèvres.*“²

Lidstvo zažilo jeden z největších masakrů v dějinách, na který jistě dlouho nerado vzpomínalo. I naše vlast byla válkou postižena. Česká společnost a politika byla vypuknutím první světové války překvapena, neměla ani možnost nějakým způsobem se k vyhlášení války vyjádřit. V naší monarchii tak zavládla vojensko-úřednická diktatura. Arne Novák ve svých Přehledných dějinách literatury české tento fakt shrnul nejpřesněji: „*Přesto válečný požár světový, šířící se nezadržitelně po souši i po moři, strhující do svých plamenů stále nové národy a státy, udivující stejně svou hromadnou krutostí jako důmyslnou vynalézavostí své techniky, uvedl v úžas nepřipravený národní tábor český.*“³ První světová válka však paradoxně pro českou krajinu představovala nejen hrůzné zážitky, ale i cestu k vlastní samostatnosti. Dne 28. října 1918 byla oficiálně v novinách oznámena kapitulace Rakousko-Uherska, v platnost tak mohl vstoupit samostatný československý stát.

² KVAČEK, Robert: *První světová válka a česká otázka*, s. 158

³ NOVÁK, Arne: *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*, s. 1269

3. OHLAS VÁLKY V LITERATUŘE

První světová válka byla důležitou, avšak ve většině případů bolestivou událostí. Při vypuknutí tohoto celosvětového konfliktu ještě nikdo netušil, jaké bude mít následky a jakou zkázu čtyři roky válčení přinesou. Znamenala mezník v životě každého jedince i celého národa. Byla to nečekaná událost, které předcházelo období relativního klidu. Nastalo období pesimismu, nedůvěry, lidé měli strach. Události první světové války poznamenaly život společnosti a pochopitelně se také odrazily v literatuře.

Můžeme jistě souhlasit s tvrzením Pavelky: „*Literatura je cenným prostředkem poznání války a obecně lidských dějin. Na druhé straně válka na literaturu hluboce působí, podstatně zasahuje do jejího rozvoje, takže se zpětně stává významným klíčem k pochopení jejich základních vývojových kontur, zejména její ideové orientace.*“⁴

V celé evropské literatuře se válečný konflikt projevil jako něco, co se odrazilo jako hrůza a zdroj utrpení. Zhroutil se dosavadní řád, jistoty, lidé ztratili své iluze. Literatura tak zejména zachycovala svědectví vojáků, kteří podávali pravdivý obraz o tom, jak to vypadalo v zákopech. Zachycovala i takové situace, které se odehrávaly uprostřed smrti. Jiná je reakce těch, kteří bezprostředně ihned během války vydávali svá svědectví a jiná těch, kteří vnímali tyto události z odstupu. „*Jejich umělecké texty reagující na válečné události vznikaly buď okamžitě na frontě (Němečkovy básně), ve vojenských lazaretech (část Kříčkovy sbírky Šípkový keř), nebo s odstupem po válce (například Bednářův román Červená země).*“⁵ První reakce pocházejí již z roku 1914, můžeme je najít jak v evropské, tak i v české literatuře.

3.1. PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA V ČESKÉ LITERATUŘE

3.1.1. OFICIÁLNÍ SITUACE

První světová válka se dotkla všech kultur a jejich literatur, výjimkou nebyla ani tvorba našich spisovatelů. Její poznání přineslo do české literatury nové pozoruhodné téma, do kterého se vnesla lidská zkušenost. Válka se stala bolestným a krutým inspirativním zdrojem. František Götz, významný literární kritik, popisuje odraz války v literatuře následovně: „*Válka byla strašnou měřitelkou pravdy a reality.*

⁴ PAVELKA, Jiří: *Hledání místa v dějinách. Válka a česká poezie 20. století*, s. 276

⁵ PAPOUŠEK, Vladimír: *Dějiny nové moderny: česká literatura v letech 1905-1923*, s. 255

Svedla všechno lidské úsilí do koryta lidské skutečnosti a ukázala s nahou názorovou pravdivostí, co je to člověk, co je to život, co je to společnost, co je to družnost, co je to smrt.“⁶

V českém písemnictví byl zastaven přirozený literární vývoj, rakouská cenzura kontrolovala či dokonce zastavila činnosti významných českých periodik. „*Již v prvních měsících byla zastavena radikální Samostatnost, kde působil Viktor Dyk, následovalo národněsocialistické České slovo, 1915 realistický Čas a také kulturní časopisy.*“⁷ Arne Novák ve svém díle píše, že zejména svobodný tiskový projev kritického rázu byl úplně znemožněn.

Nejen periodika, ale také veškerý odpor proti válce či politice byl úzce střežen a trestán. Vojenská cenzura tak potlačovala všechny známky nespokojenosti či dokonce odporu proti válce. Jak víme, do vězení se dostalo mnoho představitelů českého veřejného života, z literátů to byli např. Viktor Dyk či Josef Svatopluk Machar. Byli obviněni z velezrady a hrozila jim poprava.

„*V souvislosti s první světovou válkou je nepochybně nutné zmínit tzv. májový manifest spisovatelů, který vyšel 17. května 1917 v agrárním Večeru.*“⁸ Stal se jakýmsi odporem českých spisovatelů proti Vídni. Za autora tohoto manifestu je považován Jaroslav Kvapil, který byl v té době ředitelem činohry v Národním divadle. Tento manifest podepsalo více jak 200 signatářů, v některých publikacích se udává, že souhlas vyjádřilo rovných 222 občanů. „*Ze známých osobností jej podepsali např. Jindřich Šimon Baar, Otokar Březina, Josef Čapek, Karel Čapek, Karel Matěj Čapek-Chod, Jakub Deml, Viktor Dyk, Vladimír Helfert, Jan Herben, Adolf Heyduk, Alois Jirásek, Jan Kapras, Jan Klecanda, Karel Klostermann, Eliška Krásnohorská, Kamil Krofta, Petr Křička, Jaroslav Kvapil, Jiří Mahen, Josef Svatopluk Machar, Marie Majerová, Helena Malířová, Alois Mrštík, Zdeněk Nejedlý, Arne Novák, Ivan Olbracht, Emanuel Rádl, Karel Václav Rais, Antonín Sova, Antal Stašek, František Xaver Svoboda, Růžena Svobodová, František Xaver Šalda, Anna Marie Tilschová a další.*“⁹ Vyjádřili protest proti přílišné protirakouské politice a vyzvali české poslance ke složení poslaneckých

⁶ BALAJKA, Bohuslav: Přehledné dějiny literatury II., s. 37

⁷ LEHÁR, J.; STICH, A.; JANÁČKOVÁ, J.; HOLÝ, J.: *Česká literatura od počátků k dnešku*, s. 517

⁸ LEHÁR, J.; STICH, A.; JANÁČKOVÁ, J.; HOLÝ, J.: *Česká literatura od počátků k dnešku*, s. 518

⁹ Manifest českých spisovatelů. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA):

Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2013-03-15]. Dostupné z:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Manifest_%C4%8Desk%C3%BDch_spisovatel%C5%AF

mandátů. Požadovali svobodu slova a tisku, propuštění politických vězňů, možnost shromažďování a hlavně národní samostatnost.

Po vydání tohoto prohlášení následovaly další akce a výzvy. Mezi nejvýznamnější „vůdce“ těchto hnutí vedle Jaroslava Kvapila patřil Alois Jirásek. „*Přečetl přísahu národu českého, že jeho zástupci neustanou v boji o samostatnost českou, dokud nezvítězí.*“¹⁰ Nejvíce byla zatýkána antimilitaristická mládež. „*Jen za letáky a básničky s protirakouským obsahem bylo od prosince 1914 do listopadu 1916 vyneseno 24 rozsudků smrti a celkem 249 let těžkého žaláře.*“¹¹

Významné osobnosti se neúčastnili pouze protestních akcí, ale řada umělců se přímo zúčastnila válečných bojů. Někteří byli během vojenských manévřů raněni, jiní se z fronty již nevrátili (v českém kontextu to bylo naštěstí výjimečné). Výčet rukujících je rozsáhlý, ale můžeme jmenovat např. Jaroslava Bednáře, Konstantina Biebla, Lva Blatného, Jaroslava Haška, Benjamina Kličku, Karla Poláčka aj. Jejich umělecké texty vznikaly buď jako okamžité svědectví na frontě, ve válečných lazaretech, nebo až s odstupem času po válce.

3.1.2. LITERÁRNÍ PROUDY A SMĚRY

Odezvu na první světovou válku dokládá řada významných směrů a literárních proudů, které na válečnou událost reagovaly. Jako první z nich můžeme jmenovat **antimilitarismus**, který se staví přirozeně proti válce a její nelidskosti. Jednoznačně odmítá další boje a jakékoliv násilí, usiluje o mírové řešení. Dále je to **civilismus**, který je především tendencí poetickou. Soustřeďuje se a oslavuje pokrok, technické vymoženosti, které první světová válka přinesla. V neposlední řadě je jistě nutné zmínit i **vitalismus**, který vzniká jako pravá reakce na válečný konflikt. Staví do protikladu radosti života a váleční hrůzy. Můžeme jmenovat i **expresionismus**, který se projevil nejsilněji v poválečných letech. „*Je jistou reakcí na dehumanizační vliv války a protestem proti vražedné strojové technice moderní civilizace.*“¹² Existuje řada dalších proudů, které zaujímaly nějaké hledisko k tematice války. Tyto proudy se projeví nejenom v literatuře, ale také v řadě dalších umění – jako např. v malířství, filosofii atd. Výrazným se stává např. **existencialismus**, který se objevuje vždy

¹⁰ NOVÁK, Arne: *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*, s. 1274

¹¹ ŠEDIVÝ, Ivan: *Za Československou republiku 1914-1918*, s. 6

¹² BURIÁNEK, František: *Česká literatura první poloviny XX. století*, s. 135

po takové historické situaci, kdy se něco zásadního dělo s člověkem – ve 20. století je to právě světová válka.

3.1.3. PŘEDSTAVITELÉ ČESKÉ LITERATURY A JEJÍ TENDENCE

*„První knihy reagující na válku, které začaly v češtině vycházet, měly podobu různých praktických rádců a informativních brožur; byly doprovázeny mapami bojišť a celkem jich byly desítky.“*¹³ Doc. PaedDr. Bauer v publikaci *Dějiny nové moderny* jmenuje řadu takových brožur. Vychází tak např. sbírka **Praktický rádce pro vojenské a válečné záležitosti** od Karla Prokopa či svazek **Válečné předpisy** od Jana Anderlíka.

Vznikaly i deníkové záznamy, které zaznamenávají přesný charakter války. Z tohoto pohledu je velice výrazným představitelem Zdeněk Němeček, který působil za první světové války jako důstojník československých legií. Jeho **Zápisky z velké války r. 1914 - 1915** už svým názvem napovídají, o čem pojednávají. Nehumánnost války v díle vrcholí okamžikem, kdy hrdina zastřelí jiného člověka, ale ne schválně, nýbrž omylem. Můžeme jmenovat i osobu, která se kryla pseudonymem Jan Haličský. Působil na frontě a v ošetrovnách, kde se setkal s nelidskostí války – se smrtí a zabíjením. Jeho deníkové zápisky vychází pod názvem **Ve válce v Rusku a v Haliči**. Bauer k tomuto autorovi dodává, že: *„Haličského kniha je jedním z prvních – v deníkové podobě – zobrazení hrůz války, s nímž měli možnost se seznámit čeští spisovatelé.“*¹⁴ Kniha má hluboký psychologický ponor, a to nejen jednotlivých aktérů příběhu, ale z hlediska mentality působí i na čtenáře. Velice psychický charakter má například pasáž, kde vojáci nalézají malou holčičku, která si hraje s rukou své zesnulé maminky.

První světová válka paradoxně znamenala nový zdroj inspirací pro literární činnost. Literatura si celkově kladla za cíl především vyjádřit a zachytit válečné utrpení, které člověk prožíval ve válce. Objevují se pohledy na českého člověka oděného v rakouské uniformě, který musel vraždit sousední národy. Setkání s vražedným bojem v něm vyvolávalo pocit zmaru, bezmocnosti, nesmyslnosti války.

„U nás se objevil silný proud tvorby, která nazírá na válku z perspektivy domova zbídačeného válkou a z perspektivy českých mladých lidí oblečených do rakouských vojenských uniforem a posílaných na fronty v Rusku, V Itálii,

¹³ PAPOUŠEK, Vladimír: *Dějiny nové moderny: česká literatura v letech 1905-1923*, s. 245

¹⁴ PAPOUŠEK, Vladimír: *Dějiny nové moderny: česká literatura v letech 1905-1923*, s. 257

na Balkáně, v Haliči“.¹⁵ Zobrazují nesmyslnost války a její nelidskost. Tento pohled na válku můžeme nazvat expresionistickým přístupem, kdy se literáti pokusili o subjektivní zobrazení reality, deformaci skutečnosti.

Pocity českého vojáka sugestivně vylíčil Fráňa Šrámek v povídkách **Žasnoucí voják**, jejíž analýzou se budu zabývat později. Podobně na osudy prostých českých vojáků nahlíží i Jaromír John v knize **Večery na slavníku**. Zachytil osudy lidí ve válce na balkánské frontě.

Vedle uvedených českých prací od Šrámka a Johna jsou hodnotné i další prózy. Můžeme jmenovat **Barák smrti** Jana Weisse, **Lítice** Richarda Weinera, **Eskortu** Josefa Plevy či **Červenou zemi** Jaroslava Bednáře. Ve jmenovaných dílech se autoři zaměřují především na destrukci lidské psychiky, začíná se objevovat motiv odcizení jedince. Umělecky hodnotný je také román Čestmíra Jeřábka **Svět hoří**.

Buriánek ve své publikaci Česká literatura první poloviny XX. století řadí mezi autory této linie ještě Jiřího Haussmanna a jeho jediný román **Velkovýroba ctnosti**, kde dochází k naprostému odsouzení války.

Naproti této antimilitaristické linii se vytváří druhý proud zachycující válku jako historickou událost, který chce vyzdvihnout hrdinské činy a heroismus našich vojáků, kteří bojovali za vlast a národní svobodu. Tento druhý přístup ke zpracování válečných událostí můžeme pojmenovat jako realistický přístup. Autoři ve svých dílech chtěli zobrazit příkladného vojáka, který se nebojí nikoho a ničeho, jde bojovat za svoji zem. Autoři převážně na tématu československých legií v Rusku chtěli oslavit vítězný boj proti rakouskému a německému rozmachu.

Vznikala tak tzv. legionářská literatura, která byla tvořena příslušníky československých legií. Arne Novák shrnul tuto tvorbu následovně: „*Legionářské básnictví, které jediné z veškeré slovesné produkce české má ráz skutečné válečné poezie, prosycené nejen nutností obrany, ale i odvahou útoku, jež doma vyjadřovala, jakmile se tiskové poměry poněkud uvolnily, úzkosti a naděje českého národa za války světové.*“¹⁶ Většina autorů spadajících pod tuto linii ihned po návratu domů vydávala svá díla, trvale se vracela ke Zborovu a dávala hold své legionářské zkušenosti.

Přední místo tohoto typu literatury zaujímá Rudolf Medek a jeho románová pentalogie **Anabáze** (Ohnivý drak, Veliké dny, Ostrov v bouři, Mohutný sen, Anabáze).

¹⁵ BURIÁNEK, František: *Dějiny české literatury v první polovině 20. století. II, Mezi dvěma světovými válkami*, s. 143

¹⁶ NOVÁK, Arne: *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*, s. 1271

Josef Kopta je další výjimečný autor spadající do této linie. Jeho románová trilogie **Třetí rota, Třetí rota na magistrále, Třetí rota doma** zachytila rozpory mezi prostými vojáky a jejich důstojnickým vedením. I následující díla patří do legionářského písemnictví: drama **Jízdní hlídka** Františka Langera, **Gornostaj** od Václava Kaplického či **Cesta revoluce** Jaroslava Kratochvíla.

Někdy dochází k případu, že tato negace války přeroste až k jejímu sarkastickému výsměchu a k satirické útočnosti. Příkladem jsou známé dílo **Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války** od Jaroslava Haška. Jedná se o satirický humoristický román o válce, kdy hlavní hrdina Švejk přivádí všechny rozkazy k absurdnosti, vytváří zmatek a rozkládá armádu zevnitř, což vedlo k zesměšnění starých nesmyslných pořádků. „*Dílo Haškovo se stalo pro celý svět výsměchem všemu, co je proti lidskému rozumu, proti lidovému zájmu, výsměchem militarismu, válce ovšem především.*“¹⁷, míní Buriánek.

Můžeme jmenovat řadu dalších vynikajících umělců, jejichž tvorba zachycuje válku, avšak nestala se v nich hlavním motivem. Významnou roli plní v románu **Podivné přátelství herce Jesenia** Ivana Olbrachta, jehož děj se odehrává v situaci válečných let a ve vztahu k národnímu odboji. I patos válečného románu Vladislava Vančury **Pole orná a válečná** zachycuje starý řád, který zplodil válku a nakonec vedl k nesmyslnému vraždění. Vančura je i autorem díla **Tři řeky**, který rovněž zachytil zkušenost českého vojáka, který prošel válkou.

Shrňme-li to, nacházíme v literatuře, která vzniká za války a po ní, tři odlišné tendence. První tendence nám podává obraz, který zachycuje bezprostřední svědectví z fronty, druhý proud tvoří tzv. legionářská literatura a poslední tendencí je satirický pohled na válku. „*Společným rysem těchto reakcí na válečné události je žaloba na nelidskost, nesmyslnou krutost. A také úsilí vyhnout se morálnímu rozkladu, vyvolanému válkou, uchránit v sobě zbytky lidských hodnot.*“¹⁸

Hana Kučerová se ve své studii o Janu Weissovi zabývá i celkově generací orientující se na válečné prožitky. Poznamenává, že vedle zážitku války se celkově u generace popisující tuto událost „*Objevují prvky sociální analýzy, kritika měšťáctví a nezdravých sil společnosti, psychologické a filosofické otázky doby, morální problémy, jako spravedlnost, čest, vina a trest, často i dobro a zlo, pojaté v abstraktní*

¹⁷ BURIÁNEK, František: *Česká literatura první poloviny XX. století*, s. 140

¹⁸ LEHÁR, Jan: *Česká literatura od počátků k dnešku*, s. 559

či symbolické podobě, ale také v konkrétních společenských souvislostech, hledání svobodného člověka a svobody samé.“¹⁹

3.2. PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA V ZAHRANIČNÍ LITERATUŘE

Je nutno podotknout, že nejen v české literatuře, ale i ve světové se objevovaly reflexe první světové války. Nejvíce se projevila literatura jako svědectví. Do podvědomí nám vstupuje řada autorů, kteří se nějakým způsobem angažovali v protiválečném hnutí. Válka je opět zobrazena jako hrůza zachycující lidské utrpení, zděšení z lidských obětí a trosek. V zahraniční literatuře se nejvíce objevují obrazy obyčejných vojáků v zákopech západní fronty.

Světového ohlasu dosáhl román **Oheň** od francouzského spisovatele Henriho Barbusse, který ve svém díle zachycuje ošklivou tvář fronty. Vylíčil nesnadný život vojáků na frontě, ale i v zákopech. Sám autor narukoval do první světové války jako dobrovolník. Nejdříve totiž válku obdivoval a chtěl bojovat za světový mír. Brzy však z tohoto poblouznění vystřízlivěl. Protiválečný román je jedním z prvních svědectví, ve kterém jsou zachyceny autorovy prožitky. Vznikl jako okamžitá reakce na válku, a to již za Barbussova působení v zákopech a ve vojenských nemocnicích.

Další vynikající osobností, zachycující válku, je německý spisovatel Erich Maria Remarque, který se proslavil svým reportážně věcným a pravdivým dílem **Na západní frontě klid**. I tento spisovatel čerpá ze svých osobních prožitků z fronty, kam byl v pouhých 18 letech odveden. Na západní frontě (příznačné pro název díla) byl však brzy raněn a konec války už jen pozoroval v povzdálí z lazaretu Duisburg. Nejen uvedený román, ale i řada jeho dalších děl (např. **Cesta zpátky**, **Tři kamarádi**) zobrazuje osudy vojáků a jejich následný návrat do života. „Sám E. M. Remarque píše, že podává zprávu o generaci, která byla zničena válkou – i když unikla jejím granátům.“²⁰

V neposlední řadě je nutné zmínit i amerického povídkáře a romanopisce Ernesta Hemingwaye, který za první světové války odešel na italskou frontu jako dobrovolník ambulantních sborů Červeného kříže, kde byl následně zraněn. Jeho díla vypovídají o válce z jiného hlediska. Hlavní hrdinové jsou nějakým způsobem

¹⁹ KUČEROVÁ, Hana: *Prvotina Jana Weisse, povídkový cyklus Barák smrti*, s. 251

²⁰ LEHÁR, Jan: *Česká literatura od počátků k dnešku*, s. 559

ovlivnění válkou, která jim brání v rozvíjení osobního štěstí a milostných vztahů. Dokazuje to románový příběh **Sbohem, armádo** či román **I slunce vychází – Fiesta**.

Existuje i řada dalších zahraničních autorů, kteří se zaměřili na obraz války. Můžeme namátkou jmenovat např. francouzského prozaika Romaina Rollanda a jeho protiválečně zaměřenou tragickou novelu mladé milenecké dvojice **Petr a Lucie** či Williama Faulknera a jeho **Vojákův žold** a mnoho dalších.

Cílem této práce však není vypsát všechny tyto autory, ať už zahraniční či české, kterých se válečná zkušenost nějak dotkla, ale zaměřit se na tři významné české spisovatele – Jana Weisse, Richarda Weinera a Fráni Šrámka, o což se pokusím v následujících kapitolách.

4. JAN WEISS²¹

4.1. ŽIVOTOPIS JANA WEISSE

Jan Weiss se narodil 10. května 1892 v Jilemnici (mj. se zde narodil i Jaroslav Havlíček) do rodiny maloměstského řemeslníka. Měl dva sourozence, matka zemřela, když bylo Janovi teprve pět let. Otec se znovu oženil a posléze od druhé maminky získal další tři sourozence. V Jilemnici vychodil obecnou školu, poté navštěvoval gymnázium nejdříve v Hradci Králové, pak ve Dvoře Králové, kde roku 1913 úspěšně složil maturitu. Po maturitě absolvoval dva semestry práv ve Vídni. Zde žil u svého strýce.

Studia práv nedokončil, po vypuknutí první světové války byl odveden a poslán na východní frontu. Zprvu bojoval na italské a později na ruské frontě. Osud tomu chtěl tak, že r. 1916 u Tarnopole padl do zajetí a musel projít zajateckým táborem Tockoje, kde mj. prodělal tyfovou epidemii. Nemocem nakonec úspěšně odolal, avšak mu byly neodborně amputovány omrzlé prsty na nohou. Z prvního zajateckého tábora se dostává do druhého, a to do Berezovky na Sibiři. Zde vstupuje do československých legií, prochází vojenským výcvikem u prvního záložního pluku v Žitomiru. S legiemi prodělal sibiřskou anabázi. Právě tyto věčně se vracející vzpomínky na krutou sibiřskou zkušenost se staly základním zdrojem autorova tematického spektra.

Od návratu z Ruska pobýval v Praze, často také v rodném městě. Nezůstal však pouze ve vlasti, rád cestoval. Podnikl několik zahraničních cest např. do Jugoslávie, Francie či SSSR. Oženil se s o 13 let mladší Jaroslavou Raškovou, která pocházela z Nového Bydžova. Roku 1929 se jim narodila dcera Jana Dubová, rozená Weissová.

Vlast tedy znovu navštívil až roku 1920. Vrací se do normálního koloběhu života, nachází místo jako úředník na Ministerstvu veřejných prací v Praze na Smíchově. Za okupace je dán předčasně do výslužby, ale roku 1945 se vrací zpět na post úředníka. Setrvává zde ještě dva roky, poté odchází do důchodu a věnuje se zásadně literatuře.

Po válce se stává předsedou Literárního odboru Umělecké besedy, kde pracuje až do jeho zrušení. Poté je jmenován i čestným občanem Jilemnice. 10. května 1957 (čili k 65 letům výročí jeho narození) je jmenován zasloužilým umělcem.

²¹ použité zdroje této kapitoly: MAREŠOVÁ, Veronika: *Jan Weiss*; BLAHYNKA, Milan: *Čeští spisovatelé 20. století: slovníková příručka*

Během 60. let opouští literární scénu úplně, a to především kvůli rozporuplnému a především nepřilíživému přijetí jeho posledních povídkových knih. Na sklonku života Weisse postihne nemoc, je připoután na lůžko. Jeho obětavá žena kvůli němu opouští práci a je doma, aby se o něj mohla starat. Dokonce mu i předčítá, protože on už nemůže. Nedlouho poté, 7. března 1972, Jan Weiss, ve věku nedožitých 80. narozenin, umírá. Je pohřben v jilemnickém urnovém háji.

4.2. DÍLO JANA WEISSE

V souvislosti s literární tvorbou, je nutné podotknout, že válečné utrpení kromě hrozných vzpomínek a zážitků urychlilo Weissovo spisovatelské zrání. Z roku 1918 se datuje jeho první dílo – drama **Penza**, které však zůstalo pouze rukopisným dílem. „*Za svého života byl některými vyzdvihován, hodně čten a dokonce řazen spolu s Karlem Čapkem k nejvýznamnějším představitelům naší science-fiction literatury. Na straně druhé nebyl dobovou kritikou příliš uznáván, F. X: Šalda dokonce hovoří o Weissovi jako o autoru druhořadém, který je nezaslouženě oceňován.*“²²

Časopisecky publikoval až od svých 30 let, a to konkrétně v Československé samostatnosti povídkou **Ruce** a v Cestě povídkou **Sen**. Skutečnou knižní prvotinou bylo dílo expresivních povídek **Barák smrti**, které vyšlo až r. 1927. Weiss tak vstoupil do literatury poměrně se zpožděním, a to až ve svých 35 letech. V tomto díle se již objevila příznačná technika pro jeho tvorbu, a to je prolínání reality se snem.

Ve slovníkové příručce Čeští spisovatelé 20. století se můžeme dočíst, že knižně r. 1927 debutoval hned třemi díly najednou. Již zmíněný Barák smrti, dále **Fantom smíchu** a **Zrcadlo, které se opožďuje**. Jedná se o tři povídkové knížky, ve kterých se objevuje protiklad snu a reality, jenž bude zásadním předělem jeho děl. Ve 20. letech vydává mj. i svůj první román - **Dům o tisíci patrech**. „*V roce 1990 vyhlásil měsíčník sci-fi literatury Ikaria anketu o čtenářsky nejoblíbenější český a zahraniční sci-fi román, povídku, film a autora. V domácí kategorii románové se Weissův Dům o 1000 patrech umístil na překvapivém 10. místě.*“²³ Toto období lze označit za první tvořivou etapu tohoto spisovatele. Má společný charakteristický znak, reflektuje válečnou zkušenost, a to vlastní zkušenost z front a také ze zajateckých táborů. Hrůzné zážitky ze zajateckého tábora vyličil také v díle s názvem **Bláznivý regiment**.

²² MAREŠOVÁ, Veronika: Jan Weiss, s. 3

²³ MAREŠOVÁ, Veronika: Jan Weiss, s. 9

Ve 30. letech zahájil Jan Weiss nové tvůrčí období. Vyznačovalo se převážně romány, které byly psychologicky prokresleny. Objevují se zde i prvky fantazijní. V tomto duchu vychází romány **Škola zločinu** (dílo bylo přepracováno a později vydáno pod názvem *Zázračné ruce*), **MLčeti zlato** nebo **Spáč ve zvěrokruhu**. Poslední jmenované dílo je považováno za umělecky nejzdařilejší Weissův román kritizující společenskou realitu v době hospodářské krize.

Následuje tvorba z válečných let. Tu představují knihy povídek **Nosič nábytku**, **Povídky o lásce a nenávisti** a v neposlední řadě román **Přišel z hor**, kde autor spojuje pohádkové motivy s realitou rodného města. Přiřadit bychom sem mohli i poválečný román **Volání o pomoc**, který námětově čerpá z období okupace.

V následujících 50. a 60. letech se autor obrací ke klasické sci-fi literatuře, k níž směřoval již ve svém prvním období. Je dokonce u nás považován za jednoho ze zakladatelů tohoto žánru. Knihou povídek **Příběhy staré a nové** na čas opouští fantastično, ale později se k němu vrací a převádí ho právě do podoby science fiction. Vznikají povídkové sbírky **Země vnuků**, **Družice a hvězdoplavci**, **Hádání o budoucím**.

Weissově tvorbě dominuje próza. Jedinou výjimku tvoří nepřilíš zdařilý pokus o dramatické dílo – **Tři sny Kristiny Bojarové**. Dále psal rozhlasové hry, např. **Trojúhelník**, **Návštěva z hvězd**, **Jeden z devíti** aj.

Jan Weiss nebyl výjimečný jen v oblasti spisovatelské, ale i v okruhu kinematografie. Podílel se na tvorbě filmových scénářů – *Siréna* na motivy románu Marie Majerové společně s Karlem Steklým, dále *Sladký čas* Kalimagdory podle vlastního románu *Spáč ve zvěrokruhu*.

4.3. ANALÝZA DÍLA S VÁLEČNOU TÉMATIKOU - BARÁK SMRTI

Jako u většiny věkově paralelních tvůrců Jana Weisse je i jeho vstup do literatury předznamenán a v některých případech určen válkou jako nejsilnějším zážitkem jeho dosavadního života. Jedná se o životní situaci, která se mu stává námětem, inspirací k zahájení jeho tvorby. Barák smrti je autorovou autobiografickou výpovědí, vzniká roku 1927 – čili až devět let po ukončení válečného konfliktu. Válka Jana Weisse ovlivnila ve velkém měřítku. Sám spisovatel zažil traumatickou zkušenost trpícího válečného zajatce. Pobýval hned ve dvou zajateckých táborech – Tockoje

a Berezovka. Dílo tak přináší expresivní vzpomínku na zajatecký tábor a na lidské utrpení.

Hana Kučerová ve své studii poznamenává: „*Tato stránka války zapůsobila na Weisse silněji než sám boj. Bezmocnost lidských trosek deptaných hladem a nemocemi, pasivní umírání, v nichž výjimečně zazáří kousek čistého lidství, je pro něho nejhlubším zážitkem.*“²⁴ A právě toto téma nás z hlediska prožívajícího subjektu bude zajímat nejvíce.

Vzpomínku na vlastní kůži prožitou realitu nám zobrazuje prostředí děje, které se odehrává v zajateckém táboře Tockoje. Je to určitá diferenciací Weisse od ostatních děl s válečnou tematikou. Nejen toto dílo, ale i ostatní Weissovy válečné prózy, pohlíží z části na válečné utrpení z odlišného hlediska. U většiny autorů popisujících válku je celý obsah textu popisován a spojován s prostředím fronty. V Baráku smrti však hrdinové neumírají na frontě, ale v zajateckém táboře. Dokázat to může jedna z povídek jménem *Austriák*, kde je jasně vymezena vzdálenost od fronty.

„*Ovšem, že již dávno neměli nic společného s frontou, leda prach a hlínu zákopů, zažranou do jejich pláštů, a rezavé stopy krve.*“²⁵

V zajateckém táboře, ve kterém se Jan Weiss ocitl po zajetí na ruské frontě, se odehrává celkově osm z devíti textů: *Barák smrti*, *Horečka*, *Zpověď člověka*, *Poselství z hvězd*, *Hlad*, *Austriák*, *Ruce a Generál*. Výjimku z celé knihy tvoří předposlední děj příběhu *Zázračný pes a šampión světa*, který se jako jediný vymyká konceptu celé knihy. Jedinečnost spočívá v odehrávání se příběhu mimo zajatecký tábor. Hlavní hrdina československý legionář František Koliandr se účastní obsazení ruského města Samary. Nestává se hrdinou z fronty, ale hrdinou varietního manéže, kde před ním utíká i slavný mistr zápasník. Nastíněna je nesmyslnost války a dalo by se říct, že dochází i k jejímu zesměšnění.

Těžiště války je kladeno do obrazu lazaretu a umírání. Smrt je ve válce všude přítomná, v této knize je zastoupena v hojné míře. Je to typický rys, který doprovázel Weissův pobyt v táboře. Jan Weiss jako voják zažil nelidskou podobu válečného konfliktu, kdy kolem něho umíralo mnoho lidí, ať už to byli jeho spolubojovníci či příslušníci nepřátelského vojska. Motiv smrti je v Baráku smrti v největší míře následkem tyfové epidemie, kterou autor rovněž sám prodělal. Právě tato nemoc

²⁴ KUČEROVÁ, Hana: *Prvotina Jana Weisse, povídkový cyklus Barák smrti*, s. 250

²⁵ WEISS, Jan: *Barák smrti*, s. 97

se objevovala v době přírodních katastrof, ale především ve válečných dobách. Příčinou vypuknutí choroby byla kontaminovaná voda, kterou „chudáci vojáci“ museli požívat, a dále i absence základních hygienických potřeb.

Chorobě tyfu podléhají skoro všichni aktéři jednotlivých kapitol. Smrt by tak mohla být považována za ústřední téma příběhu. Dokázat nám to může jednak název celé knihy – Barák smrti, ale přesvědčit se o tom můžeme hned v prvních větách příběhu:

„Tábor umíral. – Bledá, rudě-kropenatá smrt prolínala stěny baráků a vtiskovala na bílá břicha svých obětí červená znamení konce... (...) Byly to dva druhy baráků: umírající, a mrtvé...“²⁶

Jako válka samotná, tak i tento ničivý vir s sebou přináší řadu obětí. Smrt číhá kolem celého baráku, obyvatelé ji cítí a vidí. Námět konečnosti lidského bytí je zde zobrazován jako magická síla, která je přítomna okolo každého jednotlivce a nelze ji přemoci. Již v počátečním příběhu, pojmenovaném podle názvu celé knihy, se vyskytuje pětice obyvatelů, kteří jako jediní z tábora unikají této smrtelné epidemii. Obyvatelé baráku číslo 17 jsou hamižní a nedobří lidé, zkáza je nakonec nemine. Především zbabělost, sobectví a lakota – to jsou vlastnosti, pro něž člověk nedokáže zachránit sám sebe, natož aby pomohl někomu blízkému. Jak zlí lidé to jsou, ukazuje například situace, která se vyhroťte mezi lakomým Zelinkou a opilcem Křečkem. Křeček svého soupeře zabije kvůli pár zrníčkům léku, který lakomý Zelinka ukrýval.

„Chinin! – Vrah! – Zelinko! – Kamaráde! – Odpusť!“ A Křeček, drcen hrůzou svého činu, - brakoval Zelinkovy kapsy... Vrahu! – řekl sám sobě, a vítězným hmatem ukořistil stříbrný prášek chininu. – A ještě na jeho mrtvole vsypal si jej do úst...“²⁷

Z této ukázky můžeme vyčíst i další aspekt. Lidé v zajateckém táboře, zdeptaní dlouhodobým pobytem, hladem a celkově zažitou zkušeností, postrádají veškeré svědomí. Pro vlastní uspokojení a vidinu uzdravení nehledí na ostatní kolem sebe. Svého dřívějšího kamaráda tak emocionálně vypjatý Křeček náhle pokládá za největšího nepřítele. Neuvedomuje si už ani to, že jeho nemoc došla do takového stádia, kdy mu pár zrníček vzácného medikamentu již nemůže pomoci.

²⁶ WEISS, Jan: *Barák smrti*, s. 7

²⁷ WEISS, Jan: *Barák smrti*, s. 50

Můžeme říci, že v celé publikaci existuje jistá paralela k tématu smrti. I když jedinci ví, že krouží kolem nich, někteří ji vnímají zcela jinak. Nenechají se jen tak zlomit, nepodléhají situaci. Snaží se se smrtí bojovat a nalézt tak cestu k vysvobození. V této pasáži mohl autor povzbuzovat ty bytosti, které zajatecký tábor zažily a přežily. Jan Weiss se ze zajateckého tábora dostal sice bez svých prstů na nohou, ale nezahynul zde, což bylo přednější. V knize může tuto situaci zobrazit druhý oddíl knihy s názvem Horečka. Zavádí nás do příběhu Josefa Vileše, který prožívá blouznivé stavy tyfové horečky. V ovzduší je cítit blízkost konce, která je zde jediným motivem týkajícím se války.

„Již po celý týden ležel v horečce Josef Vileš na spodní pryčně zajateckého baráku číslo 37. Šedivá prkna hořejší pryčny přikrývala ho jako víko velké rakve, a smetí a popel z „machorky“ sypaly se na jeho hlavu.“²⁸

Hrdina se ale nevzdává, nakonec sám sebe zachrání. Překoná veškeré utrpení a z posledních sil se odvěle z nakaženého baráku do nemocnice, kde nachází pomoc.

Jak jsem uvedla výše, Jan Weiss se ze zajateckého tábora dostal s amputovanými prsty na nohou. Zachycení tohoto motivu dokládá povídka *Ruce*. Hlavní protagonista František Purkrábek je beznadějný zloděj, který si stále dokola říká – dnes naposledy. Poté, co se dostane do tábora, krade i tam. Nejprve chytne tyfus. Když si ostatní myslí, že umřel, odnesou ho na sběrný dvůr. Tam se ale ukáže, že mrtvý není a jeho ruce, které se při krádežích nejvíce provinily, mu odumřou. Nemůžeme vědět, zda se Weiss nějak provinil, ale měl podobný osud jako tento protagonista. Weiss obdobně jako Purkrábek se nejdříve nekazil tyfem a poté prodělal i amputaci, což ho poznamenalo na celý život.

V knize může být smrt vykoupena jedině dobrým skutkem, což je motiv, který Kučerová nazvala jako kousek čistého lidství. Dle mého soudu je to logické. Provedeš-li dobrý skutek, budeš odměněn. V tomto případě odměněn tím, že budeš žít. Weiss mohl tímto stylem vyjádřit i určitý optimismus. V jednotlivých příbězích se ukazuje, že ten, kdo se chová nemorálně a nedobře, je potrestán. Pokud je však člověk hodný, nepodvádí a snaží se druhým pomoci, válku přežívá a odměnou je mu budoucí život. Situaci znázorňuje hned první dějství. Jediný Jíra, ochotný obětovat se pro druhé, přežívá, zatímco ostatní za své nelidské chování umírají. Má to i svůj důvod. Jíra sám nehledí jenom na sebe, ale i na své kamarády, kterým chce pomoci. Vydává se

²⁸ WEISS, Jan: *Barák smrti*, s. 65

na dlouhou cestu do nedalekého městečka, aby nemocným přátelům donesl vzácný lék – chinin. Hrdinství je tak odměněno životem.

Podobnou problematiku nacházíme i v příběhu *Austriák*. Jako Austriáci byli nazýváni ti, kdož odmítli vstoupit do legií, znamenalo to zrádce a zbabělce v jedné osobě. A tak je označen i Lojzík Blažků, který za nic na světě nechce bojovat. Ve vzpomínkách se vrací ke své rodné vlasti a ke studentské lásce Mince. Když však jednoho dne vidí své kamarády odjíždět na frontu, téměř ve vteřině se rozhodne. Nemůže nechat kamarády ve strastiplné situaci samotné a vydává se s nimi na cestu. Když chce naskočit do vlaku, málem je rozdrčen jeho koly – avšak jedině zlo je v této knize potrestáno, a jelikož se Lojzík nakonec připojil na dobrou stranu, je ušetřen.

„ – Lojzík vyřítíl se z baráku, jako by rozumu pozbyl. K nádraží! To nebyl útěk! To byl závod na život a na smrt! To bude zoufalá rvačka o každou vteřinu času, o každou píď silnice. Srdce se splášilo, již se utrhne, již vypadne z úst!“²⁹

Lidé, bez rozdílu účasti či neúčasti ve válce, ji vnímají jako jedno velké zlo. Nejinak ji jistě nazval i Jan Weiss. V prvních měsících po vzplanutí válečného poplachu musel ve svých pouhých 22 letech narukovat. Zkazila mu tak nejenom mládí, ale ideály. Zlo nepředstavuje pouze válka samotná, ale můžeme ho vidět v osobách jednotlivých aktérů první povídky (kromě jednoho obyvatele baráku – dobrého a obětavého Jíry). Historka končí smutně, Jíra už nakonec svým přátelům nepomůže. Při cestě zpátky s drahým lékem nachází už jenom spaleniště, kdy oheň pohltí vše špatné, co v táboře bylo. Zlo je tak nakonec potrestáno a čestní lidé vyhrávají nad smrtí. V prvním příběhu je také ztělesněno v postavě generála, který společně s konkubínou a svými poddanými navštíví zajatecký tábor. Hledí na tábor plný zkázy, avšak nelitují ho, spíše se mu vysmívají.

„A pryčna se ozvala: „Co tu chceš? ...“

Generál zachytil Barešův hlas s jakýmsi chrabrým údivem. „Vy jste snad komandant tohoto baráku? – Tisknu vám vaši pravici, holoubku, - ovšem že jen v duchu, - na dálku, he he he - -. Šuročko, prohlédněte si je dobře, - je to v každém případě zajímavější...“³⁰

²⁹ WEISS, Jan: *Barák smrti*, s. 103

³⁰ WEISS, Jan: *Barák smrti*, s. 53

I v třetí povídce s názvem *Zpověď člověka* se neobyčejně silně objevuje zlo, které je ztělesněno v nenávist jednoho obyvatele baráku k druhému. Celý příběh je výpovědí havíře, který je nyní zajatcem. Dramatika tohoto konfliktu se neustále stupňuje, dojde až k situaci, kdy hlavní hrdina odmítne podat žíznivému a vysílenému Petrovi Rubešovi vodu. Ten je bohužel ráno nalezen mrtev. Rovina časová se k závěru děje přesouvá z minulosti do přítomnosti, kdy dávno již dozněla válka. Z havíře se stává hrobník, který nedosáhne klidu, dokud nenajde matku mrtvého a nepožádá ji o odpuštění. Zlo tak v této podobě není potrestáno smrtí, ale věčným utrpením. Nachází se tady další paralela – zlo nemusí končit smrtí, ale věčným utrpením. Otázkou je, co může být horší...

„A potom snad její ruce ode mne zaplaší všechny příšery jediným pohlazením. – Potom z jejích dlaní napiji se míru a odpuštění...“³¹

Závěr knížky tvoří povídka, jejíž samotný název už představuje motiv zla – *Generál*. Autor se možná záměrně snažil navázat na úvodní Barák smrti. Povahou i popisem vzhledu jsou obě postavy identické, avšak jména jednotlivých vůdců jsou trochu pozměněna. Generál místo toho, aby použil peníze na pomoc zajateckému táboru, vybuduje si raději na Volze svůj palác.

„A mezitím asi 40 verst odtud na východ - umíralo dvacet tisíc lidí v jeho zajateckém táboře... Tyfus. - -“³²

Návštěva inspekce Červeného kříže vyvolá pocit zděšení. Situace, která zachycuje srdcervoucí stav tábora, není nijak potrestána. Členové inspekce posléze umírají, chybí svědek, který by dosvědčil hrůzy, které v něm viděl. Nakonec ale dojde ke spravedlnosti. Generál, který se zrodil v povídce první a je jakýmsi ztělesněním symbolu zla, je zároveň v závěru knihy pokořen. V obou textech se tak můžeme setkat s ohněm, který postupně zničí vše špatné okolo.

4.3.1. ZÁVĚREČNÉ SHRUTÍ SBÍRKY

Celá sbírka se vyznačuje jednoznačným směrem – spěje ke zkáze jednotlivých vojáků. Smrt v těchto povídkách je jednak zakončením strastiplné cesty tyfovými horečkami a blouznivými sny, ale na druhé straně je ve většině případů odplatou

³¹ WEISS, Jan: *Barák smrti*, s. 82

³² WEISS, Jan: *Barák smrti*, s. 125

za jejich chování a nemorální vystupování. Objevuje se zde tak charakter sociální – lidé v jeho díle hřeší tím, že jsou sobečtí a nemorální. Charaktery protagonistů jsou tak čtenáři známy již po přečtení pár vět příběhu. Vyplývají z jejich výrazných postojů a činů. Vina a utrpení však není přiřčena každému člověku, objevují se i kladné postavy (v podobě Jíry v Baráku smrti) nebo se hrdinové mohou proměnit, uvědomit si to zlé a dát se na dobrou stranu (jako to bylo v případě Lojzika v povídce Austriák).

Děje kapitol se v mnoha situacích odehrávají za zimních večerů. Tma se tak může stát jakýmsi symbolem, kdy se člověk bojí - může dokreslovat větší strach hrdinů ze smrti. Doplnit situaci trpících vojáků mohou i jejich horečnaté sny. Ty se však netýkají lepších zítřků, ale dokreslují ještě více děsivé předurčení blížícího se konce.

*„A obyvatelé tohoto města, to je také prazvláštní druh lidí. Mají stejné zvyky a zákony, různé jazyky, stejné pohlaví, společný hlad a jeden strach před smrtí...“*³³

Krutá, na vlastní kůži prožitá realita Jana Weisse se tak v celém textu prolíná s fantastickou, halucinační rovinou – tedy se snem, představami až halucinacemi. Je zde zřejmá autorova záliba ve fantazijním světě. Dále se projevuje také rovina zkázy, apokalypsy (zvláště v povídkách Horečka, Poselství z hvězd).

³³ WEISS, Jan: *Barák smrti*, s. 107

5. RICHARD WEINER³⁴

5.1. ŽIVOTOPIS RICHARDA WEINERA

Richard Weiner se narodil 6. listopadu 1884 v Písku. Byl nejstarším synem z pěti dětí (bratři Gustav a Jiří, sestry Marta a Zdena) v zámožné, avšak židovské rodině. Jeho otec byl písecký továrník, který založil v Písku lihopalnu a výrobu cukrovinek. Protože byl nejstarším synem, předpokládalo se, že továrnu přezve po otci. Absolvoval reálné gymnázium v Písku, kde úspěšně vykonal maturitní zkoušku. Poté následovaly studia na pražské technice, jež ukončil titulem inženýra chemie. Ve studiu chemie pokračoval v Curychu a v Cáchách. Jako dobrovolník v letech 1907-1908 absolvoval vojenskou službu. Poté se vrátil k řemeslu – pracoval jako chemik, a to nejdříve v pardubickém lihovaru, poté v laboratoři chemie v bavorském Freisingu a následně v továrně na sladové výrobky v Allachu u Mnichova. Chemii však brzy vystřídal zájem o literaturu. V lednu 1912 odjíždí do Paříže a věnuje se výlučně literatuře. Již jako student reálky v Písku psal krátké básně a prózy do svého deníčku. Rozhodl se tedy zanechat zaměstnání (dobře placené místo, rezignace na převzetí otcovy firmy) a odjel do Paříže, kde se živil jako novinář, dopisovatel Samostatnosti. „*Je zjevné, že novinářské povolání bylo pro Weinera rozhodnou volbou práce, která má naplnit život.*“³⁵, píše Langerová ve své studii o tomto spisovatel.

Po vypuknutí balkánské války byl povolán do vojenské služby na srbsko-bosenskou hranici. Strávil zde půl roku a vrátil se zpět do Paříže jako dopisovatel Lidových novin, které vystřídal předchozí Samostatnost. Zanedlouho poté začala první světová válka, kdy byl znovu mobilizován a poslán na srbskou frontu. Nátlak však nevydržel a nervově se zhroutil, což ukončilo jeho vojenskou službu. Z armády byl tedy propuštěn. „*Jsemť odkořeněn, nemám vlasti. Hůře už ani nemusí býti člověku, jenž tu je, aby snad ztratil i cizinu.*“³⁶ píše sám Weiner z Balkánu. Až do konce první světové války se dalších bojů nezúčastnil. Jeho osobní zkušenost, leč krátká, však na něj psychicky velice zapůsobila.

³⁴ použité zdroje této kapitoly: LANGEROVÁ, Marie: Weiner; CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté. Richard Weiner. Jakub Deml. Ladislav Klíma. Podivný Hašek*; BLAHYNKA, Milan: *Čeští spisovatelé 20. století: slovníková příručka*

³⁵ LANGEROVÁ, Marie: Weiner, s. 15

³⁶ LANGEROVÁ, Marie: Weiner, s. 16

Po propuštění z vojenské služby se v květnu 1915 znovu navrácí do Prahy. Po rekonvalescenci je na podzim už natolik zdrav, že se dává zpátky do práce – od roku 1917 působí jako redaktor *Venkova*, poté krátce v *Národních listech*. O rok později až do své smrti pracoval v redakci *Lidových novin*.

Richard Weiner nezůstal ve své vlasti dlouho. Odjel zpět do Paříže jako dopisovatel svých novin. Psal fejetony a články o kulturním dění, ale také o politických událostech. Přispíval výtvarnými, divadelními i literárními kritikami.

Působení v Paříži posléze ovlivnilo jeho sblížení s francouzskou skupinou *Le Grand Jeu* (=Vysoká hra), stává se dokonce jejím členem. Weinerovi vůbec nevadilo, že byla o generaci mladší, ovlivnila jeho samotářský způsob života. Dlouhodobý pobyt v Paříži a kontakt s tamními umělci měl jistě výrazný vliv na charakter jeho tvorby.

Společně s Vítězslavem Nezvallem se roku 1935 stal členem československé delegace na pařížském kongresu na obranu kultury proti fašismu. Téhož roku se navrácí do vlasti duševně vyčerpaný a těžce nemocný. Lékaři nemohou správně určit diagnózu, teprve při operaci se objevuje, jak je Weiner do značné míry postižen rakovinou. Rakovině žaludku záhy podlehl, vysílen umírá 3. ledna 1937 v pražském podolském sanatoriu. Je pohřben na židovském hřbitově v rodném Písku. Chalupecký ve svém díle *Expresionisté* dále uvádí, že tento hřbitov postupem času zpustl. Proto byly Weinerovy ostatky přeneseny na tamní lesní hřbitov.

5.2. DÍLO RICHARDA WEINERA

Jindřich Chalupecký o Richardu Weinerovi napsal: „*Život literáta, život obětovaný psaní. Žil, aby psal; nebo správněji, potřeboval psát, měl-li žít. Žádné jiné možnosti existence pro něho nebylo.*“³⁷ Můžeme si tedy představit, že tvorba Richarda Weinera je velice rozmanitá – v jeho bibliografii jsou zastoupena jak díla prozaická, tak zde můžeme najít i poezii. Je nesnadné i zařazení do literárního směru. Bývá označován jako „surrealista před surrealismem“, avšak ve většině publikací je řazen mezi expresionisty.

³⁷ CHALUPECKÝ, Jindřich: *Expresionisté. Richard Weiner. Jakub Deml. Ladislav Klíma. Podivný Hašek*, s. 13

Richard Weiner začal své spisovatelské nadání uplatňovat již za středoškolských studií písecké reálky. Z této doby pochází veršované i drobné prozaické pokusy, psal básničky a krátké prózy do svého deníčku.

Mezi první díla, která vyšla knižně, patří básnické sbírky **Pták** a **Usměvavé odříkání**. Jde o sbírky, které jsou ještě optimistické, vyjadřují nenarušenou víru v život, projevuje se zde vitalismus. Pokud však budeme studovat jeho nepublikované básně, zdá se, že o harmonickém a šťastném životě přesvědčoval hlavně sám sebe. Upozorňuje na to Chalupický: „*Weinerovy nepublikované básně z téže doby reflektují velmi výmluvně už i existenciální tíži.*“³⁸

Netečný divák a jiné prózy je název knížky, kde už se začíná projevovat úzkostnější pohled na svět. Tato publikace je vydána těsně před vypuknutím válečného konfliktu, ačkoli byla vydána až po Líticích.

Nejdůležitější knihou pro nás bude povídková sbírka **Lítice**, která je napsaná pod vlivem válečných zážitků a traumat. Je expresionisticky laděna. Byla vydána dvakrát. Poprvé částečně cenzurována. Chalupický poznamenává, že: „*Válka neznamenal pro Weinera ani pro jeho tvorbu žádný absolutní přelom. Spíše umožnila jako „kulisa“ akcentovaněji a soustředěněji vyjádřit ty znepokojivé myšlenky a otázky po lidském bytí, k nimž směřoval již dříve.*“³⁹

Další známý povídkový soubor vznikající během války a po ní má název **Škleb**. Hovoří se o nejexpresionističtějším díle autora. Impulsem k další umělecké tvorbě bylo setkání se skupinou Le Grand Jeu. Vliv francouzské skupiny je zřetelný ve třech básnických knihách tohoto období – **Mnoho nocí, Zátíší s kulichem, herbářem a kostkami, Mezopotámie**. Ta je považována za vrchol jeho poetické tvorby, jde o kompozici šestnácti samostatných básní.

Do Weinerova vrcholného období patří rovněž dvě knihy próz: **Lazebník** a **Hra doopravdy**. Lazebník nese podtitul Poetika. Titulní rozsáhlou noetickou prózu doplňují čtyři povídky. Naproti tomu Hra doopravdy obsahuje dvě rozsáhle prózy Hra na čtvrcení a Hra na čest za oplátku. Tematicky navazuje na předchozí knihu.

Richard Weiner byl velmi zdařilým překladatelem. „*Vedle překladů knižně vydaných (romány J. Romainse, V. Larbauda, J. de Lacretella, podíl na převodu*

³⁸ CHALUPECKÝ, Jindřich: *Expresionisté. Richard Weiner. Jakub Deml. Ladislav Klíma. Podivný Hašek*, s. 16

³⁹ CHALUPECKÝ, Jindřich: *Expresionisté. Richard Weiner. Jakub Deml. Ladislav Klíma. Podivný Hašek*, s. 18

Célinovy Cesty do hlubin noci) a scénicky provozovaných (hry Ch. Vildraca, M. Pagnola aj.) Weiner publikoval (především v Lidových novinách) překlady próz dalších autorů (G. Duhami, P. Benoit, R. Dorgeles, P. Mac Orlan, Ph. Soupault, F. Mistral, H. de Régnier aj.)“⁴⁰

Část své publicistiky shrnul do knihy **Třásničky dějinných dnů** a do souboru **O umění a lidech**. Zde se objevují mj. i úvahy a články o literatuře, divadle, výtvarném umění a filmu. Nevydán zůstal autorský výběr z publicistiky z let 1912-1914 **Clichy – Odéon**.

5.3. ANALÝZA DÍLA S VÁLEČNOU TÉMATIKOU – LÍTICE

Chalupecký ve své knížce o Richardu Weinerovi píše, že: „*Lítice jsou první českou knihou inspirovanou válkou, Jestli však válečnou literaturou se rozumějí díla, která vydávají svědectví o typickém osudu vojákově, tu Weinerova kniha do válečné literatury nepatří. Neboť válka je v ní okolností vnější, scénérií, v níž se udává osud zcela výjimečný, netypický, zvláštní.*“⁴¹

Knih *Lítice* je první Weinerovou povídkovou knihou. Předchozí tvrzení Chalupeckého tak můžeme pokládat na jisté úrovni za pravdivé, neboť se jedná o opravdu rané dílo reagující na válečné události. Bylo vydáno dva roky poté, co se po světě roznítil válečný poplach. Osobní prožitek se do Weinerovy tvorby promítl ve značné intenzitě. Jeho dílo je silně existenciální. Příčinu můžeme vidět v nuceném pobytu na srbské frontě. Byl válečnými zkušenostmi zasažen do takové intenzity, že došlo až k nervovému kolapsu. Weiner se psychicky zhroutil a do války se už nevrátil.

Weinerovo dílo *Lítice* obsahuje celkem pět povídek: **Dvojníci**, **Deník**, **Blahosklonný den**, **Kostajník** a **Ztřeštěné ticho**. Na rozdíl od předchozího Weissova díla se odehrává uprostřed fronty. Frontové zkušenosti a válka samotná však nejsou to prvotní, co chce Weiner zachytit. Tvoří jen jakousi kulisu, kde se odehrávají příběhy jednotlivých aktérů. Nepojímá válku jako střet ozbrojených sil, nezajímá ho ani průběh a výsledek. Mnohem více se zaměřuje na psychiku člověka a jeho duševní stavy, které prožívá uvnitř rozporuplných myšlenek.

⁴⁰ FORST, Vladimír, Jiří OPELÍK a Luboš MERHAUT: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*, s. 1581

⁴¹ CHALUPECKÝ, Jindřich: *Expresionisté. Richard Weiner. Jakub Deml. Ladislav Klíma. Podivný Hašek*, s. 17

Na druhou stranu je v povídkovém cyklu *Lítice* válka zobrazena v různých fázích vojenské vřavy. V knize však nepostupujeme lineárním směrem. První povídka *Dvojníci* zobrazuje pochod na frontu. Přecházíme do ofenzivy, kterou zachycují poslední povídky *Kostajník*, ale také *Ztřeštěné ticho*. Konečnou fází je vojenský ústup znázorněný v druhé povídce *Deník*. Celkově se však sbírka skládá z pěti povídek – zbývá nám *Blahosklonný den*. Ten jako jediný nezaznamenává činnosti spojené s frontou. Je zde zobrazena chvilka odpočinku, která je ojedinělou situací. Vojáci prožívají chvíle odpočinku, kdy vzpomínají na radostné chvíle svého života.

Dle předchozích slov tak můžeme rozpoznat, že Weinerovo dílo podává jeho vzpomínky na frontu. Dokázat nám, že zažil nelítostné dny ve válečném prostředí, může druhá povídka s názvem *Kostajník*. Je zde zobrazen útok rakousko-uherského vojska na tuto horu. Můžeme opět vidět Weinerovy vzpomínky, kdy on sám u této hory bojoval. Chalupický tvrdí: „*V druhé velké próze Lític, nadepsané podle jména srbského vrchu, u něhož Weiner prožil právě v den svých třicátých narozenin krvavou bitvu.*“⁴²

Při tomto nelehkém boji si každý z vojáků promítá radostné chvíle svého života, vzpomínají na svůj domov. Voják líčí své vzpomínky na milostný vztah s Milenou Popovičovou. Tato láska však není opětována, neboť tuto ženu mu odvede jeho přítel. Nenávist k němu jakoby vojákovi pomáhala v těžkých chvílích na frontě, nabíjí ho energií, aby dál bojoval a jen tak lehce se nevzdal svého života. Je zde vidět kontrast milostných vzpomínek s líčením bojů.

Skutečným bodem zájmu se nám stává člověk a jeho psychické stavy. Zobrazuje samotu jedince, což často dokládá využitím motivu dvojnickví, kdy se v nitru skrývají dvě osoby. Každý jedinec je zodpovědný za všechno bezpráví, které kolem něj probíhá, není schopen mu nějakým způsobem zabránit. Nelidskost tak probíhá za jeho přítomnosti. Tuto vinu vymezil už Karl Jaspers, německý filosof a lékař, který ji pojmenoval jako vinu metafyzickou. Autor tak chce najít viníka války, který všechno způsobil, ale kterého není možno se dopátrat. V knize je tíživá vina války přesunuta na vojáka, kterému je vsugerováno, že za zhroucení dosavadních jistot a řádu může on:

⁴² CHALUPECKÝ, Jindřich: *Expresionisté. Richard Weiner. Jakub Deml. Ladislav Klíma. Podivný Hašek*, s. 21

„Kdybych byl býval poslušnějším otcových rad, mohl v životě snadno ujít leckterým trapnostem. Především, především nemusilo dojít k této tvrdošijné, nekonečné válce.“⁴³

Chalupecký ve své studii o expresionistech, kde jako prvního zmiňuje právě Richarda Weinera, tvrdí, že těžištěm *Lític* je téma rozpolcenosti podvojnosti člověka. A právě heautoskopie se u Richarda Weinera projevila. Dle mého názoru ji můžeme najít hned v první povídce. Sám název *Dvojníci* nás k tomu odkazuje. Protagonisté Sankory a Spajdan jsou si vzhledově nesmírně podobní, ale pokud vezmeme v potaz jejich charakterové vlastnosti, jsou pravým opakem. Jejich vzájemný vztah je rozporuplný. Spajdan se nejprve Sankorymu vlivu brání, avšak ten mu vysvětluje, že se navzájem potřebují. To si Spajdan uvědomí příliš pozdě - v momentě, kdy zbloudilá střela jeho dvojníka zabíjí. Ze dříve veselého Spajdana, myslícího jen na svoji osobu a své štěstí, se nyní stává spojení jeho samotného a padlého. Stává se tak dvojitým člověkem, který je dobrý i zlý zároveň. Bez svého protějšku však není schopen života, pociťuje existenciální úzkost. Závěr povídky tak končí bezvýchodně.

„Co se stalo, že nejsem už veselým druhem Spajdanem, jak jste ho znali? Kdybych alespoň mohl říci, že Sankoryho nebylo. Ale on byl.“

Čím však byli jsme my dva? A posléze: kdo mi kdy poví, čím jsem býval a čím že jsem?! - “⁴⁴

Lidé na frontě v souvislosti s vidinou smrti (další motiv, který budu rozebírat) přemýšlejí o svém životě. Hodnotí svůj dosavadní pobyt na zemi. Prožívají tak existenciální krizi, kterou zajisté prožíval i Richard Weiner. Válka ho zlomila, sám nevěděl, kam patří. Motiv rozporuplnosti může i u Weinera představovat to, že nedokázal přijít na to, jak vyjádřit svůj milostný život. V mnoha publikacích je uvedeno, že byl homosexuál.

Stejně jako v minulém analyzovaném díle Barák smrti, i zde se v hojné míře objevuje motiv smrti. Smrt prostupuje jednotlivými povídkami v různých podobách, ve většině případů umírá sama hlavní jednající postava. Motiv smrti se nejvíce objevuje v závěrečném oddílu s názvem *Ztřeštěné ticho*. Válka je zobrazena v době útoku. Hlavními postavami jsou mladý poručík a jeho sluha Lukyniak. Poručíkovi přichází

⁴³ WEINER, Richard: *Netečný divák a jiné prózy, Lítice, Škleb*, s. 256

⁴⁴ WEINER, Richard: *Lítice*, s. 48

dopis od milenky, ve kterém píše, že s ním soucítí a válku prožívá společně s ním. Po přečtení dopisu se poručík změní, začíná jinak chápat realitu. Veškeré válečné události odmítá, myslí si, že válka je vzdálená. Začíná se mu překrývat minulost se současností, přemýšlí, proč zrovna on musí být účastníkem války. Takové pocity se mohly honit hlavou i Weinerovi. Nechtěl bojovat, přesto musel do války jít, strhla ho až na kolena. V knize se ale na rozdíl od Weinerja přestává hlavní hrdina války bát, nevnímá ji. V době nepozornosti ho zasáhne do prsou zbloudilá střela, která poručíka zraní natolik, že po chvíli umírá.

Také v *Blahosklonném dnu* se objevuje smrt, která číhá okolo dětí ve vesnici. Není zde přímo řečeno, že mladí obyvatelé vesnice, které opustily jejich rodiny, umřou, ale vyplývá to z kontextu. Posuďme sami:

„Nová Ves nejen se sesune tak neslyšně, tak hebce jako domek z karet; ne, ani vzpomínky po ní nezbude“⁴⁵

V tomto povídkovém cyklu můžeme najít i výjimku, co se týká smrti. Jak jsem zmiňovala výše, většina hrdinů umírá sama, hlavní protagonista je zabit. Zcela odlišná je situace v povídce *Kostajník*, kdy hlavní hrdina neumírá. Hlavní hrdina v záchvatu nenávisti k milenci dívky, kterou si vybral, donutí milence k pokusu o sebevraždu. V afektu při vzpomínce na tuto událost zastřelí vypravěč neznámého srbského vojáka.

„Vytahuji revolver. - Boj a boj a do konce! Nesnesu této zavilé pravidelnosti, kdy se ve zmatku a divé úzkosti všecek vzpírám. – Tam v tu stranu. A třesk!“⁴⁶

Z této ukázky může být zřejmé, jaký vztah měl Weiner k válce. Byla mu odpudivá. Ukazuje zde nesmyslnost válčení, ale také zabíjení neznámých lidí. Přemýšlí o tom, proč musel narukovat a následně páchat takové hanebnosti. Za zlo se nepovažuje boj jako takový, sám o sobě není špatný, spíše dokresluje situaci. Zlem je v tomto případě sám člověk a jeho nitro, do kterého je zášť ztělesněna. Dokázat to může výše uvedená ukázka, kde hlavní hrdina vzpomíná na to, jak dohnal milence k sebevraždě.

Motiv zla zde hraje určité zastoupení už v samotném názvu celé knihy. Pojem *Lítice* je totiž totožný se jménem Erinye. V řecké mytologii tento termín znamená bohyně pomsty a zlého svědomí, které vznikly z kapek krve.

⁴⁵ WEINER, Richard: *Lítice*, s. 93/94

⁴⁶ WEINER, Richard: *Lítice*, s. 129

5.3.1. ZÁVĚREČNÉ SHRUTÍ SBÍRKY

Do popředí našeho zkoumání se dostalo zachycení lidského nitra a jeho psychických a emočně vypjatých stavů. Neobjevuje se problematika nesmyslnosti válčení, vojáci nedávají znát svoji nenávist k válce. Autor klade veliký důraz na psychické vlastnosti, i na samotnou psychiku člověka. Je zde tedy zobrazena metoda introspekce, kdy jednotliví hrdinové uvnitř sebe prožívají určité myšlenkové, mentální pochody. K navození takové atmosféry je ve většině případů potřeba nějaký podnět z vnějšku (například dopis od milé vyvolává v hrdinovi pocit šťastného domova, kdy začne přemýšlet o svém bývalém šťastném životě před válkou).

Vojáci zahloubání do svých myšlenek proto přechází od svých vojenských povinností a starostí k problematice mezilidských vztahů. Velkou roli zde hraje jednak vzpomínka na domov, své povolání, ale objevují se i milostné motivy vyjadřující specifický motiv tohoto díla. V některých pasážích je dokonce hlavní hrdina zahloubán do svých myšlenek do takové míry, že je těžké rozeznat, zda se jedná pouze o vzpomínky a naděje na šťastnou budoucnost nebo se děj odehrává přímo kolem něj. Je velice těžké tedy rozeznat, zda se jedná o realitu či sen.

6. FRÁŇA ŠRÁMEK⁴⁷

6.1. ŽIVOTOPIS FRÁŇI ŠRÁMKA

Fráňa Šrámek se narodil 19. ledna 1877 v Sobotce. František Buriánek ve své monografii o Fráňovi Šrámkovi píše o Sobotce následující slova: „*Tam jsou kořeny jeho rodu, tam je magnetická síla domova, která přitahuje rodáky, i když odejdou do světa a zakoušejí jeho bouřlivý rytmus života, tam je zdroj básnickovy obrazotvornosti, tam je hlubina bezpečnosti, v níž zmoudřelý muž hledá spočinutí, tam je zakotvena jeho představa krásy, štěstí, lidského společenství. Tam je i místo jeho posledního odpočinku*“.⁴⁸ I když tu nestrávil příliš mnoho let, neustále se k ní vracel, neboť v ní pobývali jeho prarodiče a později i matka.

Fráňa Šrámek byl druhorozeným z pěti synů berního úředníka Františka Šrámka a Anny Ptáčnickové. Později se s rodiči přestěhoval nejprve do Zbiroha, poté do Písku, kam se rodina dostala kvůli úřednímu převelení otce, což bylo u berních úředníků velice časté. V Písku mladičký Šrámek vychodil obecnou školu a začal zde studovat na gymnáziu. Po převelení otce znovu do Zbiroha zůstal František v Písku, aby si zde dokončil středoškolské vzdělání a nemusel měnit školu. Když se však otec dozvěděl, že František správně nedodržuje mravy, dojel pro něho a odvezl ho domů, tentokrát do Roudnice nad Labem, kde nakonec studium na gymnáziu dokončil.

Na přání otce se zapsal na právnickou fakultu v Praze, kde stále více tíhnul k publicistice a literatuře, čímž zanedbával své vysokoškolské povinnosti. První básně uveřejňoval v českobudějovickém tisku. Právě do Českých Budějovic se jeho rodiče opět přestěhovali. Jako právník s absolvovanou první státní zkouškou se zúčastnil jednoroční vojenské služby v rakouském Freistadtu. Z trestu (kvůli anarchistickým postojům, negativním postojům k rakouské armádě a válce) mu byla tato služba prodloužena na dva roky.

Svá právnická studia se snažil dokončit podle vůle otce, ale nakonec jich zanechal a začal dráhu svobodného spisovatele a novináře. Svědčí o tom dopis, který napsal spisovateli Václavu Hladíkovi: „... rozhodl jsem se zanechatí právnických studií.

⁴⁷ zdroje této kapitoly: BURIÁNEK, František: *Fráňa Šrámek*; MERHAUT, Luboš. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*

⁴⁸ BURIÁNEK, František: *Fráňa Šrámek*, s. 9

Zúčtoval jsem se všemi eventualitami, hodil jsem na váhy svá kréda, příliš lidská i příliš čistá – a rozhodl jsem se. A svoji touhu hodil jsem na váhu, touhu tvořiti... “⁴⁹

Roku 1903 opouští České Budějovice a odchází do Prahy, aby se mohl věnovat své literární kariéře. Působí v anarchistickém hnutí, připojuje se k tzv. generaci mladých buřičů. Nastěhoval se dokonce do olšanské vily Stanislava Kostky Neumanna k ostatním anarchistickým autorům a mladým spisovatelům té doby. Připojil se tak k Neumannově družině a k její politické a literární aktivitě v rámci anarchistického hnutí. Antimilitaristické články můžeme najít již ve Stráži lidu, inspirací mu byla jeho osobní vojenská zkušenost. Stává se redaktorem anarchistického časopisu Práce, který si kladl za cíl zejména propagaci anarchistických myšlenek.

Za účast na všestudentských protimonarchistických akcích je krátce uvězněn. František Buriánek ve své knize píše, že to bylo za to, že volal na policajta, který se brutálně zmocnil anarchistického praporu, „*zhyň, otroku, zhyň, pse!*“⁵⁰ Odplatou mu bylo také povolání na vojenské cvičení, na které odpověděl svým antimilitaristickým vystoupením se svojí básní Píšou mi psaní, za což se ocitá znovu v cele.

Se svou ženou se Šrámek seznamuje roku 1905, nikdy si ji však nevezme. Miloslava Hrdličková se tak stává jeho družkou na celý život. Vystudovala dívčí obchodní školu (na tu dobu velice nepříznivé, ženy se vdávaly a staraly se o děti), mluvila plynule třemi cizími jazyky.

Během první světové války narukoval nejdříve na ruskou frontu. První válečná zkušenost skončila v brněnské vojenské nemocnici, kde se Fráňa Šrámek léčil s revmatismem. Tato vojenská dovolená se prodloužila skoro na rok. Poté musel na frontu do Itálie. Sám Fráňa Šrámek na toto období vzpomíná: „*To je tedy druhá perioda mého válčení, trochu idyličtější první, která byla i nad mou fantazii hrozná.*“⁵¹ Zase tak idylické to ovšem nebylo. V roli sanitaře se musel setkávat se stále raněnými a umírajícími, a tak prožít tuto nelidskou stránku válečného běsnění. Poslední válečnou zkušenost prožil na frontě v Rumunsku.

Po skončení války krátce spolupracoval s Neumannovým časopisem Červen. Od poloviny 30. let se však Fráňa Šrámek odmlčel. Po válce žil samotářsky, nevycházel

⁴⁹ BURIÁNEK, František: *Fráňa Šrámek*, s. 22

⁵⁰ BURIÁNEK, František: *Fráňa Šrámek*, s. 38

⁵¹ BURIÁNEK, František: *Fráňa Šrámek*, s. 102

ze svého smíchovského bytu s výjimkou pravidelných návštěv rodného kraje. V roce 1938 se po smrti matky loučí i s tímto domovem a uzavírá se sám do sebe.

Roku 1946 byl jmenován národním umělcem. Fráňa Šrámek zemřel 1. července 1952 v Praze na plicní chorobu. Vrátil se do své rodné Sobotky, na svůj sobotecký hřbitov, kde se nad jeho hrobem rozloučil Vítězslav Nezval slovy: „*Snad jen jednou za století může se zaskvěti řeč národa klenotem tak ryzí čistoty, jako jsou básně Splavu. Je v nich daleko, daleko víc, nežli odkázala básníkovi tradice. Je v nich daleko víc o prostoru ještě prostší a životnější, nežli byla prostota klasiků, o prostoru bez obřadností, o prostoru téměř jasnovidně zrozenou ze skutečnosti samé, z života samého.*“⁵²

6.2. DÍLO FRÁŇI ŠRÁMKA

Fráňa Šrámek je autorem mnoha básnických sbírek, románů a povídek, ale také dramát. Jeho dílo tedy zahrnuje tvorbu básnickou, prozaickou i dramatickou. Byl nazýván básníkem mládí a lásky, vyzdvihoval byl jeho vitalismus a sensualismus.

Fráňa Šrámek začal svou tvorbu již za píseckých a roudnických studií, odkud pochází jeho první verše. Profesor roudnického gymnázia Eduard Svět prý Šrámkovým veršům vytýkal závislost na Vrchlickém, ale také mu povzbudivě řekl: „*Ale nebojte se, vy to jednou svými tempy také dovedete.*“⁵³ Zpočátku své básně a statě uveřejňoval v českobudějovickém tisku, konkrétně v Jihočeských listech a hlavně ve Stráži lidu, „*kteřá byla přístupna anarchistickým a socialistickým myšlenkám a mladým radikálům protirakouským a protiválečným.*“⁵⁴ Své pravé jméno však zakrýval různými pseudonymy a šiframi. Jeho první pokusy byly posmrtně vydány s názvem **Rozbolestněný ženami.**

První otištěné básně a prózy vyšly v Neumannově Novém kultu – báseň **Kralovrah** a povídka **Ironické vyprávění o někom, kdo umíral.** František Buriánek v monografii o Šrámkovi udává přesnější údaje: „*V 5. čísle z 15. 5. 1901 byla opravdu otištěna báseň Kralovrah a próza Ironické vyprávění o někom, kdo umíral.*“⁵⁵ Jde tedy o společný debut jeho básnické i prozaické tvorby, kde dospívající Šrámek na veřejnost vystoupil už svým pravým jménem. Již podle názvů jednotlivých příspěvků můžeme

⁵² BURIÁNEK, František: *Fráňa Šrámek*, s. 148

⁵³ BURIÁNEK, František: *Fráňa Šrámek*, s. 13

⁵⁴ BURIÁNEK, František: *Fráňa Šrámek*, s. 15

⁵⁵ BURIÁNEK, František: *Fráňa Šrámek*, s. 18

vidět anarchistický postoj začínajícího umělce. Dalším dílem, které vzniká za Šrámkova pobytu v olšanské vile je próza **Mistr v hladovění**.

Ve vězení vzniklo mnoho jeho antimilitaristických prací, zejména antimilitaristické prohlášení a báseň **Píšou mi psaní**. Tato báseň byla zařazena do sbírky **Modrý a rudý**, která byla vydána až jako druhá. Některé básně z tohoto díla byly tak oblíbené, že zlidověly jako písně. Tato předchozí díla měla souvislost s anarchistickým tiskem, poslední spolupráci byl pokus o generační román **Buřiči**. Tento román však zůstal nedokončený. Poté se věnuje zásadně literatuře a své spisovatelské dráze, zůstává zcela mimo veškerá generační či směrová hnutí, nevstupuje ani do žádných politických aktivit.

Významně do jeho života zasáhla první světová válka. Když byl povolán na frontu, zanechal rozepsaný román **Léto** a bojoval na frontě. Válečné zážitky se bezprostředně odrazily v řadě děl – a to v povídkách, básních i dramatech.

Lyrickou prvotinou se stává dílo **Života bído, přec tě mám rád**. Společně s lyrikou tento motiv – motiv smutku a bolestného poznání bídy – zobrazují i prozaické prvotiny **Sláva života; Ejhle člověk!**. Psal i povídkové knihy na toto téma: **Sedmibolestní; Kamení, srdce a oblaka**.

Po rozpadu anarchistických vizí, snů a revolučních nadějí dochází k vyhraňování individuality, individuálního tvoření. Jako první vychází nejvýznamnější Šrámkův román **Stříbrný vítr** zachycující opět bolesti zaměřující se na tragiku mládí a života.

Následují další romány s názvy **Křižovatky**, kde dominuje erotický pesimismus, který provázel i další tvorbu povídkovou (**Osika, Klavír a housle**) a vyvrcholil v závěrečném prozaickém díle **Past**.

Splav je lyrický výraz nového odstínu básnickovy lásky k životu, ale i zde zaznívá protiválečný tón. Dramatickou paralelu ke Splavu tvoří **Léto**.

Z vlastních válečných zážitků čerpal Šrámek náměty k povídkovému cyklu **Žasnoucí voják** (rozbور níže), kde zachytil pocity bezmocnosti a bezvýchodnosti obyčejných vojáků. Poválečnou tvorbu tvoří i román **Tělo**, který chápe válku jako protipřírodní jev stejně jako předcházející uvedené dílo **Žasnoucí voják**.

V závěrečné etapě své tvorby i svého života se Šrámek navrácí k poezii (**Nové básně, Ještě zní**). Lyrika tohoto posledního tvůrčího období vyjadřuje návrat k rodnému Sobotecku i náladu teskného loučení.

Fráňa Šrámek byl i mistrem v oblasti dramatiky. První dramatické dílo mělo název **Červen**, bylo uvedeno v červnu 1905 na scéně Uranie (seznámil se zde se svojí pozdější ženou).

Měsíc nad řekou označil sám autor jako veselohru. Následující divadelní hry nedosáhly takového dramatického napětí jako předchozí - **Plačící satyr** a **Ostrov velké lásky**.

I v dramatece vystoupila do popředí společenská stránka války, zejména pak v satirické komedii **Hagenbek**, která byla uvedena již roku 1920 na scéně Divadla na Vinohradech. Zachytil zde události a atmosféru posledních dnů Rakouska.

Šrámkova tvorba prošla obrovským vývojem, prošel jednak tvorbou silně revoltující a reagující na aktuální společenské problémy, ale byl zaměřen i na tvorbu oslavující život. Jeho tvorba se dá zařadit k impresionismu, byla pro tento směr obrovským přínosem. Nacházíme v ní i znaky vitalismu.

6.3. ANALÝZA DÍLA S VÁLEČNOU TÉMATIKOU – Žasnoucí voják

Ani tento básník nebyl ušetřen kruté reality vojenské povinnosti. Fráňa Šrámek nám ve svých povídkách z díla *Žasnoucí voják* podává nejsmutnější výpověď o nelidskosti války. Kniha byla vydána šest let po válce, tedy roku 1924. Obsahuje celkově osm povídek: *Mobilizační rozkaz*, *První akt*, *Cesta do hor*, *Rorejsova vojna*, *Rum*, *Dovolená Jana Tětiny*, *Pomocná síla* a *Popová*. V závěru obsahuje i vzpomínky manželky Miloslavy Hrdličkové-Šrámkové. Tato kapitola je příhodně pojmenována *Šrámek voják*. František Buriánek ve své monografii o tomto spisovateli píše, že: „Tyto povídky byly vydávány již dříve, a to časopisecky, většinou v časopisu *Červen* v roce 1920.“⁵⁶

Jako knihy Weissovy, Weinerovy či Barbussovy, Remarqueovy, vychází i tato próza z vlastních zážitků, má autobiografický charakter. Fráňa Šrámek byl společně s přítelem Františkem Gellnerem mobilizován do války. Gellner se z haličské fronty už nevrátil, Šrámkova účast skončila v brněnské nemocnici a následnou zdravotní dovolenou. Poté narukoval na italskou frontu s bojišti na Piavě, Soči. Zde se stává „sanitářem“, zachraňuje zraněné. Italskou frontu nakonec vystřídala fronta rumunská.

Fráňa Šrámek celkově prožil dlouhá čtyři léta odloučen od blízkých a přátel uprostřed nesmyslného válečného běsnění, uprostřed krutosti války. Povídky zachycené

⁵⁶ BURIÁNEK, FRANTIŠEK: *Fráňa Šrámek*, s. 110

v díle *Žasnoucí voják*, jak píše Buriánek: „*Mají její realnost, její kronikářský chod, při vší osobní prožitosti jsou svědecky věčné, objektivní.*“⁵⁷

Fráňa Šrámek upozorňoval na možnost války dlouho předtím než vypukla. Bylo to dáno vlastní zkušeností z vojenských manévřů roku 1905. Dokládá to dopis, který napsal Miloslavě Hrdličkové, ve kterém se píše: „*Pokouším se šířit okolo sebe protivojenskou nenávisť, ale cítím, jak můj hlas se stává brzo prázdným, tupé oči a přiblblý, nechápavý úsměv mne odzbrojují.*“⁵⁸

V úvodní povídce *Mobilizační rozkaz* autor naznačuje, jak se české obyvatelstvo muselo cítit, když přišla vyhláška, že určité ročníky musí narukovat. Objevuje se tak první předpověď spojená s válkou, a to je vyhlášení mobilizačního rozkazu, což postihlo i Šrámka a mnoho dalších významných umělců. Můžeme cítit reakce českých lidí na mobilizační vyhlášku, objevuje se zde propracovaná psychologie postav.

„*Prosímich, přečtou mi to, jestli taky nevolají můj ročník...*“ Lidé se zapomněli tomu zasmát. Hleděl na ně dlouho, velice překvapen, a pak se vzdaloval, vrtě hlavou.“⁵⁹

V první povídce je popsána dokonce přesná datace. Je zde mluveno o mamínčině svátku, který býval v červenci. A právě v červenci první světová válka vypukla, pro Šrámka znamenala okamžité nastoupení na vojnu, tj. 29. července 1914. Znázorněn je také popis vzpomínky, jaké to bylo před válkou. Lidé byli šťastní, veselí a téměř bez starostí. Jenže pak přišla ta osudná doba války. „*Ano, bývaly takové dobré dny, kdyby nebylo války.*“⁶⁰

Rozsáhlá povídka *První akt*, která tvoří téměř polovinu celého díla, nám chce přiblížit počáteční setkání vojáků s válkou. Odpovídá první Šrámkově válečné zkušenosti. Obsahuje nejvíce osobních zážitků, hlavní hrdina se setkává s vražedným bojem na frontě a poznává nelidskost fronty jako takové. Již na začátku příběhu je uveden rozkaz poručíka Hesse: „*Má manželka, která nemůže přijet, aby se se mnou rozloučila, v tomto dopise mi píše, abych se vrátil jako vítěz, nebo padl; jsem jist, že totéž očekávají vaše manželky od vás, vojáci!*“⁶¹ Vojáci z těchto slov nejsou příliš moudří, jsou spíše vyděšení a úzkostní, netuší, co si pro ně osud a především válka připravily.

⁵⁷ BURIÁNEK, FRANTIŠEK: *Fráňa Šrámek*, s. 110

⁵⁸ ŠRÁMEK, Fráňa: *Žasnoucí voják*, s. 207

⁵⁹ ŠRÁMEK, Fráňa: *Žasnoucí voják*, s. 9

⁶⁰ ŠRÁMEK, Fráňa: *Žasnoucí voják*, s. 9

⁶¹ ŠRÁMEK, Fráňa: *Žasnoucí voják*, s. 10

Při čtení první povídky mne napadlo, zda se Fráňa Šrámek neztotožnil s hlavním hrdinou. Pavelka, jeden z protagonistů příběhu, si dělá zápisky o tom, co vidí a co za války během pochodů se spolubojovníky zažil. Šrámkova dílo vzniklo už v zákopech, takže se mohl vžít právě do této postavy. Navíc je uvedeno, že Pavelkovi bylo 37 let a pocházel z Prahy. Rukujícimu Fráňovi bylo v letech zahájení války sice o dva roky méně, ale v té době žil v našem nynějším hlavním městě. Dalším důkazem může být doslovná citace z knihy, kde se píše, že Pavelka byl spisovatelem. Veškeré věci si zapisuje do svého deníčku.

„A který z vás je na příklad Pavelka? Ještě pořád vás všechny neznám.“ Pavelka se přihlásil. „Vy jste spisovatel?“ a šikovatel se našklebil, aby již předem naznačil, co o tom soudí. „Tu u kuchyně našli notýsek s vaším jménem. Jsou v něm celé romány.“⁶²

Objevuje se zde nejhlubší psychické zkoumání jednotlivých vojáků. Už v počátečním příběhu je popsána psychika rukujících.

„Ale bylo toho mnoho, chlapi tím vším byli trochu oboleni, trochu zpitomělí, odečítej nebo sčítej, nakonec ti vždycky vyjde válka a trud. V oči jim ulehla prázdnota, potažená pavučinou marnosti. Hledali svůj kout a chtěli raději spát. Když usnuli, každý jíz se podobal trochu mrtvému, v sádře obličejů objevily se trpitelské rýhy, nedívejme se raději jeden na druhého.“⁶³

Nejsilnějším citem, který se zmocňuje Šrámkovi při prvním setkání s válkou, je stud za lidi, kteří jsou schopni, aniž vědí proč, dělat ohavné řemeslo války čili vzájemně se vraždit. V knize se objevuje tato nesmyslnost války ve velkém měřítku, je zde zobrazeno nesmyslné střelení i na vojáky, kteří byli na stejné straně armády. Člověk je zobrazen jako oběť, které stačí několik dnů a nocí, během kterých přestává být sám sebou. Stává se všestrannou obětí – z vlastních řad i ze strany nepřátel.

„Objevil se poručík Hess, v hlase měl cosi jak vzteklé slzy. „Tady jste také stříleli? Kdo střílel?“ Vojáci mlčeli. „Aha, všichni jste stříleli! Všichni! Já vám tedy děkuji, že umíte tak krásně střílet do svých vlastních kamarádů.“⁶⁴

⁶² ŠRÁMEK, Fráňa: *Žasnoucí voják*, s. 50

⁶³ ŠRÁMEK, Fráňa: *Žasnoucí voják*, s. 16

⁶⁴ ŠRÁMEK, Fráňa: *Žasnoucí voják*, s. 35

V první povídce je ukázán i stesk jednotlivých vojáků po domově. „*Tak se ti kamaráde, soudím se švagrem celý dva roky o cípeček sadu, o mizerných šest jabloní. Ted' je mi to hanba Až se vrátím, řeknu, dost, švagre, byl jsem vůl, vezmi si jen těch šest jabloní...*“ „*Švagr zůstal doma?*“ „*I kdež, taky narukoval. Mám o něj strach. Na mou duši, přeju mu jen dobrý.*“ Nemyslí snad každý z nás, pohřížen v úporné mlčení, na nějakých takových šest jabloní, na nějaká starý, zadrhlý uzel, který by nyní lehko rozvázal, kdyby jen mohl? ⁶⁵

Vojáci, zahloubání do svých myšlenek, ukazují ve svých myšlenkách názory na válku a její charakter. Objevuje se jejich mínění na velikost války: „*Taková válka ještě nebyla jako tahle,*“ řeklo se a všichni jsme cítili, kam nás to řízlo. ⁶⁶, ale také názory na nelidskost války jako takovou: „*Válka nebylo tisíc mužů, jimž běžíš opojeně v čele. Válka byla hrůza, z níž se chce každému uniknout. Náboje nepůsobily krásné rány, věnčené slávou. Náboje roztříšťovaly kosti, vytloukaly oči.*“ ⁶⁷.

Na základě výše uvedených poznámek můžeme konstatovat, že povídka *První akt* má v sobě obsaženo nejvíce autorových vzpomínek a zážitků. Nejen přesný popis prostředí, ale také postavy a popis představ reagujících na nelidskost války dokreslují první autorovo setkání s vražedným bojem.

I další povídky nám poměrně přesně určují místo, kde se Šrámek během války pohyboval. V povídce *Cesta do hor* je zmíněná Soča, což byla řeka v severní Itálii. Italská fronta byla druhým Šrámkovým místem působení během války. Zde se setkává s mrtvými, ale zcela z jiného pohledu než v předešlých povídkách. Dříve se setkával s mrtvými, kteří byli krutě zavražděni během boje. Nyní však jako sanitář ošetřuje zraněné a vidí tak smrt jako důsledek krutosti válečného boje. Doložit nám to může povídka *Dovolená Jana Těťivy*.

„*Přinesli bosenského vojáka, který hrozně křičel. Odskočil jsem k němu, a když jsem se vrátil k Těťivovi, stala se s ním nápadná změna. Vraštil obličej, jako by se kosti pod ním chtěly vysvléci z kůže. Jazyk vytlačil kousky úst chuchvalec krve.*“ ⁶⁸

Další příběhy už se netýkají hlavního hrdiny, ale jsou vyprávěny jako portréty nebo příběhy druhých vojáků. Objevují se už myšlenky, že válka nemůže být

⁶⁵ ŠRÁMEK, Fráňa: *Žasnoucí voják*, s. 50

⁶⁶ ŠRÁMEK, Fráňa: *Žasnoucí voják*, s. 61

⁶⁷ ŠRÁMEK, Fráňa: *Žasnoucí voják*, s. 90

⁶⁸ ŠRÁMEK, Fráňa: *Žasnoucí voják*, s. 140

nekonečná. Víra, že válka skončí, sílí ze dne na den. *Rorejsova vojna* znázorňuje příběh, kdy hlavní protagonista už nechce být důstojnickým sluhou. Skoro na konci války se vzepne, položí svému poručíkovi zavazadla k nohám a stroze mu povídá: „*Tady jsou, a teď si je nesou, pane nadporučík, sám...*“⁶⁹ V této příhodě se objevují i obrazy návratu vojáků z pole domů k ženám a dětem. Je popsána blízkost lidského štěstí, které bylo lidem násilně vzato a jež se k nim znovu navrácí.

Ostatní povídky jsou s milostnou tematikou, ale rovněž s pozadím války. Těžištěm však už není válka samotná, ale intimní lidské osudy. Příkladem může být povídka *Dovolená Jana Tětiny*, kde je do středu příběhu postaven kontrast světa manželského šťastného domova se světem, kde vládne smrt. Můžeme jmenovat i poslední povídku *Popová*, kde se rozvádí do detailů příběh milostného vzplanutí dvou vojáků k rumunské ženě, která je však ženou popa. Povídka dokazuje, že i ve válce člověk žije láskou a vzpomíná na své štěstí.

6.3.1. ZÁVĚREČNÉ SHNUTÍ SBÍRKY

V knížce se objevují jednak intimní, rodinné vztahy, kdy vojáci většinou vzpomínají na své rodinné štěstí a odsuzují tak nesmyslnost války, která jim vzala vše, co měli rádi. Má pochopení pro lidské utrpení, ukazují nehezkou realitu války. Jiné povídky se zaměřují zase na psychiku a zážitky vojáků, kteří byli donuceni bojovat. Nejbezprostřednějším a nejméně stylizovaným přepisem, který zachycuje Šrámkovo otřesné setkání s bitevním vražděním, je povídka *První akt*. Je to jakési nestylizované svědectví, které nám podává objektivní obraz války. Ostatní povídky vyprávějí o intimních rodinných tragédiích.

I když je zde zobrazena válka i v jejích nejhorších situacích, stále zde vyznívá jakýsi optimismus. Objevuje se i humor, s kterým je možno lépe snášet válečné útrapy. Ale také láska k lidem a láska k životu samému povzbuzuje jednotlivé vojáky k tomu, aby zapomněli na to, co kolem nich probíhá. Láska tak vede vojáky k přemýšlení o lepších zítřcích, snění o krásném budoucnu a štěstí v míru.

Je nutno říci, že Šrámek nejvěrohodněji zachytil pocity českého vojáka na frontě. Zaznamenává v nich zmatek českého vojáka, který si v nelítostném boji uvědomuje svou osamocenost a bezmocnost.

⁶⁹ ŠRÁMEK, Fráňa: *Žasnoucí voják*, s. 129

V doslovu Žasnoucího vojáka jsou napsány Šrámkovy myšlenky: „*Píseň kosa, stinný vonící les a i zelená louka jsou tu zabíjeny před očima básníka válkou. Ale lidi především vidí tu Šrámek strašlivě umírat. Válka byla hrůza, z níž se chce každému uniknout.*“⁷⁰ Je vidět, že válku jednoznačně odsoudil.

⁷⁰ ŠRÁMEK, Fráňa: *Žasnoucí voják*, s. 208

7. ZÁVĚR

Cílem této práce bylo zmapovat a interpretovat vybrané povídkové sbírky představitelů české prózy s válečnou tematikou. Pro potřeby práce jsem si vybrala od každého autora jeho asi nejvýraznější dílo, které podávají nejsilnější obraz války. Interpretovanými díly byly: Barák smrti, Lítice a Žasnoucí voják.

Ve své teoretické části bakalářské práce jsem se zaměřila na dobovou produkci s tematikou první světové války. Soustředila jsem pozornost především na českou literaturu, ale opomenuta nebyla ani literatura světová. Autoři zachycují reflexe prožívané válečné zkušenosti z pozice člověka, který tuto otřesnou zkušenost zažil a nyní se k ní znovu vrací ve svých vzpomínkách. V dějinách literatury se nejdříve jako svědecky věcné objevovaly knihy reagující na válku, které měly podobu praktických rádců a informativních brožur. Významnou roli hrály i deníkové záznamy, které vznikaly v menší míře, avšak na druhou stranu byly nejvíce objektivní. První knihy v podobě prozaických textů měly celkově tři směry. První tendence nám podává obraz, který zachycuje bezprostřední svědectví z fronty, druhý proud tvoří tzv. legionářská literatura a poslední tendencí je satirický pohled na válku.

Následovala praktická část. V jednotlivých dílech Jana Weisse, Richarda Weinera a Fráni Šrámka jsem se soustředila především na motivy, které jsou společné pro zažitou realitu autora a jeho dílo. Každé dílo reaguje na válku v jiném časovém zaměření. Nejranějším výtvozem se stává povídkový cyklus Lítice Richarda Weinera, který byl vydán ještě během probíhající války. Naopak až po válce čili s odstupem času byly vydány další dvě sbírky. Žasnoucí voják Fráni Šrámka byl vydán 6 let po ukončení válečného konfliktu, následně až 9 let po válce je publikováno poslední analyzované dílo Barák smrti Jana Weisse. Tento chronologický pohled však u jednotlivých autorů nehraje významnou roli, poněvadž všichni zachytili válku bravurně podle svého hlediska a mínění. Snažili se zachytit válku především na základě svých myšlenek a vzpomínek na tuto historickou etapu našich dějin.

Nyní se blíže podíváme, co spojuje a rozděluje jejich společnou válečnou tvorbu. Všechny tři analyzované sbírky mají autobiografický charakter. Nejrozmanitější zkušenost s běsněním, které vypuklo na začátku století, měl Fráňa Šrámek. Zažil celkově 3 fronty, o čemž svědčí i jeho dílo. Z jiného pohledu můžeme považovat za nejautentičtějšího i Jana Weisse, který zažil obě světové války. Pojal však válku

z odlišného hlediska. Snažil se zachytit utrpení vojáků, kteří umírají postupně jeden po druhém v zajateckém táboře. Nejméně autentickým je dle mého soudu Richard Weiner. Možná je to tím, že jeho dílo je nejméně srozumitelné. Jeho literární svět je složen z lidí rozpolcených a vykořeněných z normálního koloběhu života. Příčinou může být i krátká válečná zkušenost, po které následovalo psychické zhroucení. Tento pohled se projevil právě v jejich tvorbě. Weiner nebere válku jako něco zásadního, spíše jen dokresluje situaci, což může být způsobeno právě nejkratší zkušeností. Naopak u Weisse a Šrámka byla válka něčím zásadním, co se nejen projevilo v jejich životě, ale především v tvorbě. Veškerý děj je spojen s válečným utrpením, v jejich dílech přžívá mnohé z prožitých hrůz.

Zkušenosti jednotlivých autorů se promítly do jejich tvorby ve značné intenzitě. Společné znaky zažité reality se syžety jednotlivých děl se projevují už ve zvoleném prostředí, kam autoři kladou dějiště svých děl. Je pochopitelné, že Jan Weiss se zaměřil na zajatecký tábor, kde zažil největší setkání s nelidskostí války. Tím se odlišuje od dalších dvou analyzovaných autorů, kteří tuto zkušenost nezažili. Strávili však pár krušných chvil na frontě, která se stala osudnou nejen jim, ale také aktérům Lítice a Žasnoucího vojáka.

Jak se ukázalo při rozboru jednotlivých děl, pro většinu zkoumaných sbírek jsou hlavní motivy společné, i když každý autor na ně pohlíží z odlišného hlediska. Dominantním rysem se pochopitelně stává motiv smrti, který je ve válce všudypřítomný. Každá sbírka vyjadřuje tento motiv odlišně a v jiné podobě, což také pravděpodobně souvisí s prožitou realitou, zejména s délkou pobytu a množstvím front, které zmiňovaní autoři vystřídali. U Jana Weisse je smrt pojímána jako odplata za nelidské chování. Je zakončením tyfových horeček a snů, které mají v knize vysoké zastoupení. Smrt spěje ke zkáze jednotlivých aktérů za jejich nemorální vystupování a chování, spěje ke zkáze celého zajateckého tábora. Tento příznačný motiv nám může asociovat i celý název sbírky – Barák smrti. I u Richarda Weinera prostupuje smrt všemi jednotlivými povídkami. Zde je však důsledkem války, během boje umírají jednotliví aktéři většinou hlavní hrdinové. Nejméně je smrt ukazována v díle Fráni Šrámka. Je zobrazena v druhé povídce, kdy Šrámek pocítuje stud za lidi, kteří jsou schopni ji vytvářet, dělat ohavné řemeslo války, aniž by věděli proč. Poté je zobrazena jako důsledek války, kdy se hlavní hrdinové o postřelené starají a ošetřují je.

Charakteristickým prvkem všech tří děl je zlo. Podobné pojetí můžeme najít u Weisse a Weinera, u kterých se zlo stylizuje do postav jednotlivých aktérů. Válka je brána jako pozadí, které dokresluje situaci. Jednotlivci hledí pouze na sebe, proto je zkáza nemine. Opačný pohled má Šrámek, u něhož zlo je přímo válka, která je tím elementem, který spěje ke zkáze. Jedinec je vržen do válečného prostředí, které mu bere veškeré iluze. Dle předchozích slov je tak u Weisse a Weinera zlo hlubší skutečností než válka samotná, to však neplatí u Šrámků. Šrámek zachycuje pouze válku, hlavní hrdinové jsou do ní vrženi, nijak se neproviňují. Vina má tak zázemí pouze u Weissových a Weinerových protagonistů. U Weisse se hrdinové proviňují, nemorálně vystupují a za to jsou potrestáni. Vina se rodí společně se zrozením války, teprve kvůli válce hrdinové hřeší. U Weinera je to naopak. Vina se projevuje také díky válce, ale z odlišného pohledu. Teprve díky válce si protagonisté uvědomují, co spáchali v minulosti, čím se prohřešili.

Dle mého soudu se nejvíce autobiografickým dílem stává Šrámkovo. Stejně jako ostatní knihy s válečnou tematikou i toto dílo vychází z vlastních zážitků. V díle nacházíme mnoho autobiografických vzpomínek, které dokresluje i přesná datace a prostředí, jež autor ve svém povídkovém cyklu uvádí. Jednotlivé povídky jsou chronologicky řazené. Mají kronikářský charakter, jsou svědecky věcné, nejvěrohodněji zachycují pocity českého vojáka. V první povídce nacházíme charakter lidí při vyhlášení mobilizačního rozkazu. Lidé vzpomínají na období před válkou, nyní však prožívají strašlivá muka, kdy neví, co je s jejich příbuznými. Objevuje se jejich první setkání s válečným bojem, stesk po domově. Na rozdíl od Lítice a Baráku smrti zde vyznívá určitý optimismus. Znázorněna je myšlenka blízkosti konce, vojáci tuší, že válka nemůže být nekonečná. Optimismus dokreslují ojedinělé ukázky návratu vojáků domů ke svým rodinám (např. v povídce Rorejsova vojna). V ostatních dílech tomu tak není, není zde ani náznak konce války.

Závěrem bych chtěla říci, že Jana Weisse, Richarda Weinera i Fráni Šrámků spojuje především námět jejich próz, a to je reprezentace první světové války. Do značné míry je to však i téma jednotlivých prací – morální zkáza jednotlivce a jejich vzpomínky na život, šťastně prožitou realitu před válku. Všichni vychází ze svého prožitku válečných zkušeností a útrap, Šrámkův pohled podle předchozích slov je smyslově konkrétnější.

Jejich díla přináší autentický charakter doby, zachycují celkově obraz světové války. Pokud je složíme dohromady, může se nám vybavit celý tragický osud lidí, kteří se s válkou museli poprat. Nejen v analyzovaných dílech, ale i ostatních výtvorech zaměřených na tuto historickou etapu, vyznívá válka jako fatální zločin, který byl spáchán na lidstvo. Avšak podle názvu jednotlivých knih nepoznáme, co se v nich odehrává. Teprve po přečtení prvních vět nám je jasné, že knihy zachycují to zlé, co se odehrávalo na začátku minulého století. Autoři se dívají na svět věcněji a konkrétněji, jsou „zmoudřelí“ svými prožitky na frontě, které je vedou na jedné straně k nesentimentálnímu až drsnému odhalování záporných jevů, na druhé straně k silné úctě k citovým hodnotám, k rodině. To vše se pak odehrává v jednotlivých příbězích povídkových knih.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ:

PRIMÁRNÍ LITERATURA:

1. ŠRÁMEK, Fráňa. *Žasnoucí voják*. Praha: Československý spisovatel, 1955, 214 s.
2. WEINER, Richard. *Lítice*. Vyd. 2. Praha: Aventium. 1928, 160 s.
3. WEISS, Jan. *Barák smrti*. Praha: Volná myšlenka československá, 1926, 131s.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA:

1. BURIÁNEK, František. *Fráňa Šrámek*. Praha: Melantrich, 1981, 292 s.
2. *Dějiny české literatury*. Vyd. 1. Praha: Victoria Publishing, 1995, 714 s.
3. FETTERS, Aleš. *Fráňa Šrámek – voják. Od anarchismu k republikánství*. Sobotka: Středisko městské kultury Sobotka, 2008, 20 s.
4. FORST, Vladimír, Jiří OPELÍK a Luboš MERHAUT. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Vyd. 1. Praha: ACADEMIA, 2008, 2105 s.
5. GEBHART, Jan a Ivan ŠEDIVÝ. *Česká společnost za velkých válek 20. století: pokus o komparaci*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003, 312 s.
6. CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1992, 200 s.
7. CHALUPECKÝ, Jindřich. *Richard Weiner*. Praha: Aventium, 1947, 97s.
8. KVAČEK, Robert. *První světová válka a česká otázka*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2003, 162 s.
9. LANGEROVÁ, Marie. *Weiner*. Vyd. 1. Brno: Host, 2000, 134 s.
10. LEHÁR, Jan. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, 1048 s.
11. MAREŠOVÁ, Veronika. *Jan Weiss*. V Ostravě: Scholaforum, 1997, 26 s.

12. NOVÁK, Arne a Jan Václav NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny*. Vyd. 5. Brno: Atlantis, 1995, 1804 s.
13. PAPOUŠEK, Vladimír. *Dějiny nové moderny: česká literatura v letech 1905-1923*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2010, 627 s.
14. PAVELKA, Jiří. *Hledání místa v dějinách. Válka a česká poezie 20. století*. Praha: Československý spisovatel, 1983, 276 s.
15. SOUKUP, Lubomír. *Fráňa Šrámek a jižní Čechy*. České Budějovice: Jihočeské nakladatelství, 1981, 189 s.
16. WEINER, Richard. *Netečný divák a jiné prózy: Lítice. Škleb*. Praha: Torst, 1996, 471 s.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

1. KUČEROVÁ Hana: *Prvotina Jana Weisse, povídkový cyklus Barák smrti* [online]. In: Česká literatura 32, 1984, č. 3. s. 249-262. [cit. 2013-04-10]. Dostupné z <http://archiv.ucl.cas.cz>.
2. KANDA, Roman: *Objevování Richarda Weinera* [online]. [cit. 2013-04-13]. Dostupné z <http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/2008/SMVII/13.pdf>
3. HEMELÍKOVÁ, Blanka. *Jan Weiss. Slovník české literatury po roce 1945* [online]. c2006, poslední revize 30. 9. 2006 [cit. 2013-04-18]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=903>